

هویت زن از منظر اندیشه‌های قرآنی آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

| هدی صادقزادگان* | کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، دانشگاه اصفهان
| فاطمه ترکان | کارشناسی ارشد فلسفه، دانشگاه اصفهان

چکیده

در طول تاریخ، زن همواره تحت سیطره مردسالاری بوده است. چه در مردسالاری سنتی گذشته و چه در مردسالاری مدرن امروزی؛ از این رو تصویر موجود از زن، همواره عنصری غیرمستقل و تبعی و درجه دو می‌باشد. در حالی که هویت حقیقی زن با این توصیفات فاصله زیادی دارد. در نوشتار حاضر با جست‌وجو به روش تلفیقی تحلیلی مضمون - تحلیل اجتهادی در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای، ابعاد مختلف هویت واقعی زن بیان می‌شود؛ از جمله ضرورت هویت‌یابی اسلامی زن، ویژگی‌های آن هویت، ابعاد آن و عوامل مؤثر بر هویت، نسبت میان جنسیت و انسانیت در هویت، تقابل اسلام و غرب در هویت و آثار هویت‌سازی و هویت‌سوزی زن. براساس مطالعه روش‌مندی که در پژوهش صورت گرفته، می‌توان گفت از منظر رهبری، هویت زن دارای چهارچوب مطلق است که در آن، تمامی ابعاد فردی و خانوادگی و اجتماعی پوشش‌پذیر می‌باشد. با توجه به آیات ۳۵ سوره احزاب، ۲۱ سوره روم و ۱۹۵ سوره آل عمران، هویت زن به لحاظ انسانی با هویت مرد یکسان و به لحاظ جنسیتی به عنوان بخش عارضی هویت، متفاوت با هویت مرد است و در کارکردهای زندگی معنا می‌یابد. علاوه بر آن، با توجه به آیات ۱۰ تا ۱۲ سوره تحریم و تصریح آن در مفهوم‌یابی آیه ۳۶ سوره آل عمران، زن در همین اندیشه، نه تنها دارای هویت انسانی مشترک با مرد می‌باشد؛ بلکه به عنوان الگوی زنان و مردان مؤمن و کافر هم، معرفی می‌شود.

همچنین ترسیم ایشان از شخصیت حضرات زهرا و زینب، به‌عنوان نمونه‌های ظرفیت زن اسلامی، اعتقاد برخی از مفسرین را مطابق با آیه ۱۷ سوره زخرف، خدشه‌دار می‌کند؛ چراکه این تفاسیر بیانگر عدم ظرفیت عقلانی و استعداد فکری و منطقی در زن هم‌سان با مرد است. **واژگان کلیدی:** هویت زن، تحلیل مضمون، تحلیل اجتهادی، آیت الله خامنه‌ای.

مقدمه

از منظر جامعه‌شناسان، هویت مسأله‌ای پیچیده، چندبُعدی و متکثر است و در عین داشتن ثبات نسبی، پیوسته در حال تحول و تغییر شکل می‌باشد. جهان اطراف ما، ارزش‌ها، نگرش‌ها، پدیده‌ها و نیایده‌ها، سپهر اقتصادی و سیاسی و هر آنچه حیات اجتماعی را احاطه کرده، در شکل دادن به ساخت هویت فردی مشارکت دارد. هویتی که در واقع بازنمایی تصویر خود در برابر دیگری است (سلگی، ۱۳۹۷: ۳۰۰ - ۳۰۲)؛ بنابراین هویت در نگرش جامعه‌شناسان غرب‌گرا، بر ساخت اجتماع است؛ از این رو امری سیال و در حال تغییر معرفی می‌شود (شیرخانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۵).

تصور پیچیدگی هویت و گره‌خوردن آن با جنسیت، ابهامات هویت جنسیتی را دوچندان کرده است؛ به طوری که هر روز تئوری‌های جدیدی از زن‌بودگی در برابر مردبودگی تعریف می‌شود. در این میان، هویت جنسیتی در موج‌های خودمتناقض فمینیسم، اغلب ناظر بر مردوارگی^۱ زن، به طور کامل می‌باشد؛ چراکه منافع غرب سرمایه‌دار مردسالار را تأمین می‌کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۲/۲۱). با داشتن چنین رویکردی در تعریف هویت، در واقع تکوین، طبیعت و فطرت در شکل‌گیری هویت آدمی بی‌تأثیر بوده و فرد هم به صورت کاملاً منفعل و بنابه بر ساخت اجتماع به درکی از خود می‌رسد و این درک از خود در حوزه جنسیت و زنانگی، هرچقدر به التذاذ مردان نزدیک‌تر، هویتی مطلوب‌تر را رقم می‌زند.

این درحالی است که با تأمل در اندیشه‌های متفکران شیعی از جمله اندیشه‌های قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای، می‌توان دریافته‌های عمیقی در بحث هویت زن داشت. دریافته‌هایی که در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

۱. ویژگی‌های هویتی زن چیست؟ آیا هویت زن براساس نگرش اسلام، امری نسبی و سیال است؟
۲. نسبت میان جنسیت و انسانیت در هویت زن چگونه است؟ هرکدام از این بخش‌ها شامل چه عناصری می‌باشد؟
۳. در نگاه اسلام، نسبت میان هویت زن و مرد چه تفاوت‌هایی با نگرش غربی دارد؟

شایان ذکر است که آیت‌الله خامنه‌ای در طی سال‌های زعامت خود، در پی تفسیر آیات النساء نبوده‌اند؛ اما با توجه به آیاتی که بعضاً در موضوع زن در کلامشان بیان داشته‌اند، همچنین با نظر به اندیشه‌هایشان، نقشه ذهنی قرآنی ایشان در موضوع هویت زن نمایان و بررسی پذیر شده است. این اندیشه‌ها حتی در مباحثی که برخی آیات را مؤید بحثشان، مطرح نکرده‌اند، ولی با تفسیر آیاتی از قرآن تطابق پذیر می‌باشد، فهمیدنی است.

همچنین لازم به توجه است که اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای در بحث هویت زن، با نگرش دیگر متفکران اسلامی در طی ادوار گوناگون دارای تفاوت‌هایی می‌باشد که چون مجال بررسی کامل آن در این پژوهش نیست، در بخش نتیجه‌گیری نوشتار حاضر، تنها به نشان دادن تمایزهای اصلی این اندیشه با دیگر اندیشه‌های اسلامی به صورت کاملاً مختصر پرداخته شده است.

پیشینه تحقیق

بحث هویت زن و چیستی او از منظرهای گوناگون در مقالات متعدد بررسی شده است؛ برخی این هویت را از منظر اسلام، به‌طور خاص قرآن، نهج‌البلاغه و حکمت اسلامی و برخی از منظر فمینیسم و بعضی دیگر با نگاه‌های جامعه‌شناسانه، پدیدارشناسانه و... مطالعه کرده‌اند. گاهی به مفهوم هویت از خلال مفاهیم انسانی و گاهی از دریچه مباحث جنسیتی دقت شده است. گاهی هم از نگاه اندیشمندان به هویت زن پرداخته شده یا در خلال رسانه، فیلم‌ها و رمان‌ها، آن را مدنظر قرار داده‌اند. در مبحث زن از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای، کتاب‌هایی نگاشته شده که عبارت‌اند از: مطالبات آیت‌الله خامنه‌ای از بانوان از دفتر خواهران کانون دانش‌پژوهان نخبه، کتاب الگوی سوم (الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه) از فرج‌اله هدایت‌نیا، پنج جلدی نقش و رسالت زن از امیرحسین بانکی‌پور، کتاب زن و بازیابی هویت حقیقی از محسن کربلایی نظر و مقاله‌هایی نیز به رشته تحریر درآمده که عبارت‌اند از: رحیمی، فاضل (۱۳۹۷): سیره‌پژوهی شهیده زینب‌کمایی مبتنی بر شاخصه‌های زن انقلابی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای.

در تمامی کتب به‌جز کتاب الگوی سوم، بیانات آیت‌الله خامنه‌ای گردآوری شده‌اند و بر روی آن‌ها کار تحلیلی خاصی صورت نگرفته است؛ در کتاب الگوی سوم نیز نویسنده نمونه‌هایی برای تبیین الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای آورده و در ادامه، ادله عقلی و نقلی این‌گور را طرح کرده است.

اما در مجموعه مقالات متعدد در حوزه زن در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای که بسیاری از آن‌ها به وجه اجتماعی هویت زن می‌پردازند، می‌توان "بررسی جایگاه روان‌شناختی زن در اسلام و تمدن غرب براساس منظومه فکری مقام معظم رهبری" را مورد بررسی قرار داد؛ در این مقاله با روش

توصیفی - تحلیلی به مبحث جایگاه روان‌شناختی زن در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته و چون به دنبال نگرش اسلام و غرب در این اندیشه بوده، هیچ‌کدام را به صورت کامل از منظومه استخراج نکرده است؛ در حالی که در مقاله حاضر استخراج نگرش اسلامی مبتنی بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در بحث هویت زن به صورت تمام و کمال شکل گرفته است. ضمن آنکه در مقاله مذکور به نظر می‌رسد، از اصل بحث یعنی بخش روان‌شناختی عدول کرده است.

مقاله دیگر با عنوان "جایگاه زنان در گفتمان رهبران انقلاب اسلامی ایران" با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به بحثی کلی راجع به جایگاه زنان در اندیشه امام (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازد و این رسالت را تا پایان به خوبی انجام می‌دهد، اما با مقاله حاضر هم به لحاظ روشی و هم به لحاظ محتوایی تفاوت‌های مفصلی دارد؛ از جمله اینکه مقاله حاضر به دنبال تبیین جزئی مقوله هویت زن است.

مقاله بعدی "بازکاوی تطبیقی جایگاه زن در اندیشه امام خمینی و مقام معظم رهبری" نیز که بسیار شبیه به مقاله مذکور با دسته‌بندی متفاوت است، بدون تبیین پیشینه تحقیق به جایگاه زن در اندیشه عرب جاهلی، جایگاه زن در اندیشه اسلام و سیره معصومان (علیهم‌السلام) و جایگاه زن در اندیشه رهبران انقلاب اسلامی در ابعاد الگویی و رفتاری، کرامت حقیقی زن، عامل اصلی سعادت و آرامش، فعالیت در زمینه‌های علمی، اجتماعی، سیاسی، تربیتی و مقام والای مادری پرداخته است. در مقاله‌ای با عنوان "مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی"، مطالعه موردی منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای برای تبیین مدل مفهومی زن صورت گرفته که در پی آن، دو مفهوم کلیدی الگوی سوم و انسان انقلابی به دست آمده است. هر یک از این دو مفهوم، ابعاد تصویر را نمایان می‌کند و تصویر تولیدشده، مبین نگاه فراجنسیتی با ملاحظات جنسیتی آیت‌الله خامنه‌ای به موضوع زن در کلان‌منظومه فکری ایشان می‌باشد. در این مقاله کلیه بیانات در حوزه زن دیده نشده و کل مقاله بر پایه پیام آیت‌الله خامنه‌ای به کنگره هفت هزار زن شهید در حال صورت‌بندی است و البته به لحاظ روشی نیز یک نگاه کاملاً متفاوت از پژوهش حاضر می‌باشد؛ چراکه مقاله مذکور مدعی استفاده از روش منظومه‌ای است و این مقاله از روش تلفیقی تحلیل مضمون - تحلیل اجتهادی بهره گرفته است.

در مقاله دیگری با عنوان "مؤلفه‌های فردی و اجتماعی در الگوسازی زن تراز اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری" با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی به دو بُعد فردی و اجتماعی زن تراز پرداخته که در آن، به اذعان خود نگارنده، نگرش منظومه‌ای به مباحث وجود ندارد. ضمن آنکه در بُعد فردی زن، تنها به خصوصیات انسانی که میان زن و مرد مشترک است، اشاره شده و بُعد جنسیتی مغفول مانده است.

مقاله پایانی "فرایند تربیت دختران در جهت پذیرش نقش‌های جنسیتی در نظام تربیت مدرسه‌ای با نگاهی به آراء و اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای" تنها یکی از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در نقش‌های جنسیتی را استخراج کرده، بدون آنکه بیانات دیگری را که احیاناً ارتباط "عام و خاص"، "مطلق و مقید"، "مجمعل و مبین" و... با این بیان دارند را مورد توجه قرار دهد و براساس آن فرایند تربیتی تعریف کرده است.

مفهوم‌شناسی

۱. هویت

مفهومی است که همواره دو وجه را در خود دارد: وجه نخست، شباهت گروه یا افرادی که مانند یکدیگرند و خود را در شباهت‌ها تعریف می‌کنند؛ وجه دوم، تمایز است که این گروه یا افراد، خود را متمایز از دیگری تعریف می‌کنند. هویت اغلب در سطوح مختلف فردی تا اجتماعی صورت‌بندی می‌شود (لطف‌آبادی، ۱۳۹۲: ۵۴ - ۶۳). هویت از منظر آیت‌الله خامنه‌ای نیز اگرچه بیش‌تر در حوزه ملی، دینی، اسلامی و ایرانی بیان شده است، اما می‌توان عبارت «مجموعه فرهنگ‌ها، باورها، خواست‌ها، آرزوها و رفتارها» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۵/۸/۱۸) را که ایشان در حیطه هویت ملی مطرح کرده‌اند را در تعریف کلی هویت استفاده نمود. بنابراین مجموعه فرهنگ‌ها، باورها، خواسته‌ها، آرزوها و رفتارها در یک فرد که او را شبیه دیگری و با متمایز از دیگری می‌کند، هویت فرد را می‌سازد.

۲. جنسیت

تفاوت فراتر از امور بیولوژیکی و جسمی را شامل می‌شود که ناظر بر عناصر رفتاری، روانی، اجتماعی و فرهنگی میان زن و مرد است (بستان‌نجفی، ۱۳۹۱: ۷۲).

۳. هویت زن

منظور از هویت زن در این مقاله، برداشتی است که فرد یا جامعه از چگونگی ترکیب «انسانیت و جنسیت» در ساختار وجودی زن، در سه ساحت فردی، خانوادگی و اجتماعی دارد.

روش تحقیق

با توجه به تعداد زیاد داده در بیانات، لازم بود که برای تحلیل این طیف داده از روش تحلیل مضمون استفاده شود. البته با توجه به اشاره آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص نحوه مواجهه با بیانات امام خمینی (ره)، روش اجتهادی هم با روش تحلیل مضمون تلفیق شد. در ادامه ابتدا به‌طور خلاصه شیوه انجام روش تحلیل مضمون و سپس روش اجتهادی بیان می‌گردد.

باید در نظر داشت که در این روش تحقیق، تلاش بسیاری شده تا منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای استخراج شود. منظور از منظومه فکری، عبارت است از مجموعه‌ای نظام‌مند و متشکل از اجزاء و

عناصر مرتبط و هدفمند با محوریت هسته مرکزی در عرصه نظام بینشی و ارزشی و کنشی است (خسروپناه، ۱۳۹۹: ۲۱). براساس این تعریف، ارتباط منطقی بین بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در کل مسأله زن و به تبع آن در بخش مشارکت اجتماعی لحاظ شده است تا از هرگونه نگاه جزیره‌ای در امان باشد. منظور از نگاه جزیره‌ای، نگاه تک‌گزاره یا درنهایت چندگزاره‌ای، بدون توجه به نوع ارتباطات گزاره‌ها می‌باشد. ضمن آنکه سعی بر آن بود تا مبانی و ارکان تغییرناپذیر از اجزائی که به اقتضای شرایط ممکن است دچار دگرگونی‌هایی شوند، تفکیک شده و نسبت بین آن‌ها در نظر گرفته شود.

۱. روش تحلیل مضمون

از آنجاکه در این پژوهش، طیف وسیعی از داده‌ها در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای وجود داشت، برای بررسی روش‌مند این بیانات، لازم بود که از روش تحلیل مضمون استفاده شود؛ این روش، ابزاری برای تعریف، تحلیل و گزارش‌دهی الگوهای (مضمون‌ها) درون داده‌ها است. در کم‌ترین کاربرد، این روش مجموعه داده‌های شما را به شکل جزئی و دقیق سازمان‌دهی و توصیف می‌کند (براون و کلارک، ۲۰۰۶: ۸۸).

«مضمون» یا «تم»، ویژگی تکراری و متمایزی در متن است که نشان می‌دهد اطلاعات مهمی درباره داده‌ها و تجربه خاصی در ارتباط با سؤالات تحقیق می‌باشد و تا حدی معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد (براون و کلارک، ۲۰۰۶: ۱۵۹).

روش‌ها و فنونی که برای شناخت مضامین مطرح می‌شود، عبارت‌اند از:

۱. توجه به کلمات متن؛

۲. موشکافی و دقت در متن؛

۳. توجه به آرایه‌های ادبی و خصوصیات زبان‌شناختی متن؛

۴. دست‌کاری و جابه‌جایی فیزیکی متن (براون و کلارک، ۲۰۰۶: ۱۵۹ - ۱۶۲).

به‌طورکلی می‌توان روش تحلیل مضمون را در چند مرحله خلاصه کرد که در این پژوهش نیز

همین مراحل طی شده است:

۱. آشنایی با داده‌ها؛

۲. کدگذاری باز؛ (مقوله پایه).

۳. کدگذاری محوری؛ (مقوله کلی).

۴. تحلیل داده‌ها.

۲. روش تحلیل اجتهادی

روش اجتهادی مدنظر در این نگاشت، مطابق با بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در این زمینه است. ایشان در باب اجرای این روش بر نظرات امام خمینی (ره) چنین بیان می‌کنند: «نظرات امام یک مجموعه است و خوش‌بختانه ثبت شده است و همین است که هست. مانند همه متونی که از آن‌ها می‌شود تفکر گوینده را استنباط کرد، منتها با شیوه درست استنباط. شیوه درست استنباط این است که همه حرف‌ها را ببینند، آن‌ها را در کنار هم قرار بدهند. توی آن‌ها عام هست، خاص هست، مطلق هست، مقید هست. حرف‌ها را باید با همدیگر سنجید. تطبیق کرد. مجموع این حرف‌ها، نظر امام است. البته کار خیلی ساده‌ای نیست؛ اما روشن است که باید چه کار کنیم. یک کار اجتهادی است. اجتهادی است که از عهده شما جوان‌ها بر می‌آید. بنشینند واقعاً گروه‌های کاری در زمینه‌های مختلف، نظر امام را استنباط کنند، از گفته‌های امام به دست بیاورند.» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۷/۷/۷).

شایان ذکر است پژوهش حاضر برگرفته از کلان‌پروژه «الگوی زن مترقی در منظومه فکری مقام معظم رهبری» است؛ از این رو در آن مطابق با اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، ارتباط شبکه‌ای اجزاء مختلف مسأله زن با یکدیگر لحاظ شده و بر این اساس در این پژوهش تلاش شد تا آنچه ایشان درباره روش اجتهادی بیان کردند، در کل فرایند تحلیل مضمون داده‌ها، حتی روایت‌گری آن‌ها لحاظ شود.

مراحل انجام روش تلفیقی تحلیل مضمون - تحلیل اجتهادی

۱- آشنایی با داده‌ها

در این مرحله ابتدا کلیه بیانات، نامه‌ها و تقریظ‌های مرتبط با مسأله زن، از سال ۱۳۶۷ تا ۱۴۰۱، که در آن کلیدواژه‌های مختلف زن، بانو، دختر، خانم، خانواده و... یافت شده بود و فیش‌های مربوط به حضرت زهرا (س) و حضرت زینب (س) بررسی و استخراج شد.

۲- کدگذاری باز

پس از مطالعه دقیق گزاره‌ها و داده‌های جمع‌آوری شده، برای اینکه این داده‌ها به قسمت‌های فهمیدنی و استفاده‌پذیر مانند بند یا عبارت یا کلمه تبدیل شوند، برای هر گزاره، کدهایی انتخاب شد. این کدگذاری با توجه به روش اجتهادی، یعنی با نظر به تأکیدات مختلف کلامی^۲ و ساختار دستوری و بلاغی کلام^۳ و براساس دلالت‌های مختلف معنایی همچون تطابقی^۴، تضمنی^۵، التزامی^۶، سیاق و بافت^۷ سخن انجام شد.

نکته مهم در این مرحله، استفاده از واژگان کلیدی بیانات و توجه به گزاره‌های نفی یا نهی یا الزام مطابق این کلیدواژه‌ها بود. به عبارت دیگر، در این مرحله تا حد امکان از کدگذاری براساس سلاقی شخصی اجتناب شد. همچنین در برچسب‌گذاری بیانات، به نوع مخاطب و بافت متنی مباحث نیز

توجه شد. در کلان‌پروژه «الگوی مترقی زن در منظومه فکری مقام معظم رهبری»، حدود ۵۰۰۰ کد وجود داشت که بالغ بر ۱۰۰۰ کد آن مربوط به حوزه مشارکت اجتماعی بود.

در این پژوهش، یکی از ابزارهای استفاده‌پذیر برای کدگذاری، ابزار «جری و تطبیق» بوده است. به این ترتیب که در گزاره‌های اشاره شده به الگوهایی هم‌چون حضرت زهرا (س) و حضرت زینب (س)، این الگوها با استفاده از روش «جری و تطبیق» با مسائل روز بانوان تطبیق داده شده است؛ برای مثال، کدهای «جامع‌الاطرافى شخصیت زن مسلمان» یا «توانایی زن مسلمان بر انجام وظایف منطبق با سه بُعد هویتی به‌صورت هم‌عرض»، عناوین کلی است که برگرفته از شخصیت‌پردازی‌های حضرت زهرا (س) و حضرت زینب (س) است.

۳- جست‌وجو و انتخاب مضامین

پس از اتمام کدگذاری، مرحله انتخاب مضامین است. در این مرحله، فهرستی از کدها تهیه شد و کدهای مربوط به هم که از لحاظ مفهومی با یکدیگر هم‌خوانی دارند، در یک مضمون قرار داده شد. این مضامین با خواندن عبارت‌ها و کلماتی که در قالب کدها سازمان‌دهی شده بود، به ذهن‌خطور می‌کرد. پس از پایان انتخاب مضامین، با سازمان‌دهی مجدد کدها و شناسایی مضامینی که از لحاظ معنا و مفهوم، انسجام و هم‌خوانی دارند، مضامینی در سطح گسترده‌تر برگزیده شد.

۴- نام‌گذاری مضامین و تحلیل آن‌ها

در پژوهش حاضر مراحل سه و چهار، در واقع سه یا چهار سطح، در قالب بسته‌تر کردن کدها و دادن عناوین انتزاعی‌تر به آن‌ها صورت گرفت که البته در این خلاصه‌سازی کدهای باز، اگر توجه به مباحثی مانند عام و خاص، مطلق و مقید، مجمل و مبین نیاز بود، آن هم لحاظ شد.

۵- شکل‌گیری الگو و روایت‌گری آن

در پایان یک الگوی چندمقوله‌ای، حول مقوله محوری هویت اسلامی زن شکل گرفت که شامل ابعاد هویت اسلامی زن، ویژگی‌ها و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت، مؤلفه‌های بخش انسانی و بخش جنسیتی هویت که هر یک از این مقولات توضیح داده می‌شود.

۶- نمونه‌ای از جداول به‌دست آمده در تحقیق

چنان‌که در بخش روش‌شناسی اشاره شد، این پژوهش برگرفته از کلان‌پروژه «الگوی مترقی زن در منظومه فکری مقام معظم رهبری» است. در آن پروژه با انواع کلیدواژگان مرتبط با زن در بیانات، نامه‌ها، خطبه‌های عقد، تفریظ‌های مقام معظم رهبری و در کتب پیشینی مرتبط با بیانات محتوا جست‌وجو شد. البته برخی بیانات مرتبط و فیش‌های موجود در سایت نیز که با موضوع زن به‌طور کامل مرتبط بودند، به‌صورت کامل کدگذاری شد. حدود ۵۰۰۰ کد حول مقوله محوری «مسأله

زن» شکل گرفت. این کدها چند مقوله اصلی هویت سه‌گانه و حقوق و روابط زن و مرد داشت. کدهای مرتبط با بحث هویت در ابعاد فردی و خانوادگی و اجتماعی دیده شد. در تمامی این مقولات اصلی یک کد به جهات مختلف ممکن بود عنوان‌گذاری شود؛ از این‌رو ارتباط مقولات و شبکه‌ای بودن آن با نهایت دقت حفظ گردید.

«جدول شماره ۱»

مقوله کلی	مقوله پایه	بیانات
ضرورت هویت‌یابی زن مسلمان	اصلاح هویت زن در جامعه و در محیط زنانه، باعث اصلاح جامعه	اگر زن در جامعه و در محیط زنانه اصلاح شود، جامعه به‌طور کلی اصلاح خواهد شد. ۱۳۷۴/۷/۱۲
	تلاش برای برگرداندن هویت اسلامی زن توسط بانوان نخبه بزرگترین خدمت به مات اسلامی و بیداری و عزت کرامت اسلامی	اگر شما بانوی نخبه‌ی اسلامی تلاش کنید که هویت اسلامی را به زن مسلمان برگردانید، بزرگترین خدمت را به امت اسلامی و به بیداری اسلامی و به عزت و کرامت اسلامی کردید. ۱۳۹۱/۴/۲۱
	طرح تهاجمی و نه دفاعی گفت‌وگوهای اسلامی زن حقیقی	گفتمان اسلام "زن حقیقی" است؛ این گفتمان را بایستی ما به صورت تهاجمی مطرح کنیم. مطلقاً در موضع دفاعی قرار نگیرید. ۱۳۹۲/۲/۲۱
	تلاش برای احیای هویت زن اسلامی و جلب نظر دنیا به آن	زن ایرانی در ایران اسلامی، باید کوششش این باشد که هویت والای زن اسلامی را آن‌چنان زنده کند که چشم دنیا را به خود جلب کند. ۱۳۷۹/۶/۳۰
ویژگی‌های هویتی زن مسلمان	همه‌جانبه‌بودن شخصیت زن مسلمان	شخصیت زن مسلمان یک شخصیت همه‌جانبه است که اسلام او را به این طرف سوق داده است. ۱۳۸۴/۳/۲۵
	هویت اسلامی زن: هویت همه جانبه با حفظ خصوصیات زنانه، پیشروی در میدان ارزش‌های معنوی، و در مسایل اجتماعی و سیاسی و ایجاد محیط عدل و انصاف در خانواده	هویت اسلامی این است که زن در عین‌که هویت و خصوصیت زنانه خود را حفظ می‌کند - که طبیعت و فطرت است و برای هر جنسی خصوصیات آن جنس ارزش است - یعنی آن احساسات رقیق را، عواطف جوشان را، آن مهر و محبت را، آن رقت را، آن صفا و درخشندگی زنانه را برای خود حفظ می‌کند، در عین حال، هم باید در میدان ارزش‌های معنوی - مثل علم، مثل عبادت، مثل تقرب به خدا، مثل معرفت الهی و سیر وادیهای عرفان - پیشروی کند، هم در عرصه مسائل اجتماعی و سیاسی و ایستادگی و صبر و مقاومت و حضور سیاسی و خواست سیاسی و درک و هوش سیاسی، شناخت کشور خود، شناخت آینده خود، شناخت هدف‌های ملی و بزرگ و اهداف اسلامی مربوط به کشورهای اسلامی و ملت‌های اسلامی، شناخت توطئه‌های دشمن، شناخت دشمن، شناخت روش‌های دشمن باید روزبه‌روز پیشرفت کند و هم در زمینه ایجاد عدل و انصاف و محیط آرامش و سکونت در داخل خانواده باید پیشرفت داشته باشد. اگر قوانینی لازم است، اگر

		<p>تصحیح و اصلاحی در مسائلی که به این‌جا منتهی می‌شود، لازم است، زنان، زنان باسواد، زنان آگاه، زنان با معرفت، در همه این میدانها بایستی پیشروی کنند؛ الگوی زن را نشان بدهند ۱۳۷۹/۶/۳۰</p>
	<p>همه جانبه بودن شخصیت زن مسلمان: لزوم پیشروی زن مسلمان در تمام ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی</p>	<p>الگوی زن مسلمان این است. زن مسلمان باید در راه فرزاندگی و علم تلاش کند؛ در راه خودسازی معنوی و اخلاقی تلاش کند؛ در میدان جهاد و مبارزه - از هر نوع جهاد و مبارزه‌ای - پیشقدم باشد؛ نسبت به زخارف دنیا و تجملات کم‌ارزش، بیاعتنا باشد؛ عفت و عصمت و طهارتش در حدی باشد که چشم و نظر هرزه بیگانه را به خودی خود دفع کند؛ در محیط خانه، دلارام شوهر و فرزندان باشد؛ مایه آرامش زندگی و آسایش محیط خانواده باشد؛ در دامن پرمهر و پرعطوفت و با سخنان پرکنه و مهرآمیزش، فرزندان سالمی را از لحاظ روانی تربیت کند؛ ۱۳۷۱/۹/۲۵</p> <p>اسلام، فاطمه - آن عنصر برجسته و ممتاز ملکوتی - را به عنوان نمونه و اسوهی زن معرفی می‌کند. آن، زندگی ظاهری و جهاد و مبارزه و دانش و سخنوری و فداکاری و شوهرداری و مادری و همسری و مهاجرت و حضور در همه‌ی میدانهای سیاسی و نظامی و انقلابی و برجستگی همه جانبه‌ی او که مردهای بزرگ را در مقابلش به خضوع وادار می‌کرد، این هم مقام معنوی و رکوع و سجود و محراب عبادت و دعا و صحیفه و تضرع و ذات ملکوتی و درخشندگی عنصر معنوی و همپایه و هموزن و همسنگ امیرالمؤمنین و پیامبر بودن اوست. زن، این است. الگوی زنی که اسلام می‌خواهد بسازد، این است. ۱۳۶۸/۱۰/۲۶</p>
	<p>همه جانبه بودن زن اسلامی در ابعاد فردی: رشد معنوی و علمی و حفظ خصوصیات زنانه، مدیریت کانون خانواده و اثرگذار در اجتماع</p>	<p>زن اسلامی عبارت است از آن موجودی که دارای ایمان است، دارای عفاف است، متصدی مهم‌ترین بخش تربیت انسان است، اثرگذار در اجتماع است، دارای رشد علمی و معنوی است، مدیر کانون بسیار مهم خانواده است، مایه آرامش جنس مرد است؛ همه‌ی اینها در کنار خصوصیات زنانگی [است]، مثل لطافت، مثل رقت قلب، مثل آمادگی دریافت انوار الهی؛ این الگوی زن مسلمان است؛ ۱۳۹۶/۱۲/۱۷.</p>
	<p>عدم منافات و ضدیت سه بعد هویتی زن؛ سه بعد هویتی یاریگر هم در شخصیت انسان کامل</p>	<p>این سه بُعد را با هم جمع کردن، نقطه‌ی درخشان زندگی فاطمه‌ی زهرا (علیهاالسلام) است. آن حضرت، این سه جهت را از هم جدا نکرد. بعضی خیال میکنند انسانی که مشغول عبادت میباشد، یک عابد و متضرع و اهل دعا و ذکر است و نمیتواند یک انسان سیاسی باشد. یا بعضی خیال میکنند کسی که اهل سیاست است - چه زن و چه مرد - و در میدان جهاد فی سبیل الله حضور فعال دارد، اگر زن است، نمیتواند یک زن خانه با وظایف مادری و همسری و کدبانویی باشد و اگر مرد است، نمیتواند یک مرد خانه و دکان و زندگی باشد. خیال میکنند اینها باهم منافات دارد؛ در حالی که از نظر اسلام، این سه چیز با یکدیگر منافات و ضدیت که ندارد؛ در شخصیت انسان کامل، کمک کننده هم است. ۱۳۶۸/۹/۲۲.</p>

<p>انجام همه وظایف مهم توسط زن مسلمان بصورت هم عرض</p>	<p>زن مسلمان، همه‌ی وظایف مهم زن را می‌تواند در عرض هم انجام دهد؛ و همه را از زینب کبری سلام‌الله‌علیها یاد بگیرد. هم طهارت و تقوا را - که بزرگترین خصوصیت یک زن است - و هم عزت و کبریای مخصوص زنان را در وادی ایمان و تقوا. در روایات است که تکبر از همه کس بد است مگر از زن در مقابل مرد بیگانه. زن باید حالت کبریا داشته باشد و نباید حالت خضوع و تسلیم بر او مستولی شود. ۱۳۷۴/۷/۱۲</p>
<p>رفتار عمومی زن در جهت ارزشهای واقعی بصورت همزمان</p>	<p>خیال نکنیم که یک زن مسلمان و مؤمن، لزوماً اهل معلومات و معارف نیست؛ بلکه همه‌ی ارزشهای اسلامی، برای زن مسلمان مهم است و یکی از بزرگترین ارزشها، علم و معرفت است. لذاست که اگر شما در جامعه‌ی اسلامی به زن نگاه کنید، رفتار عمومی او را رفتاری می‌بینید که در جهت ارزشهای واقعی، در جهت علم، در جهت تقوا، در جهت تخصص‌های بالا، در جهت فعالیت و تلاش سیاسی، در جهت کمک رسانی به انسانها، در جهت کیفیت دادن به محیط خانه و خانواده و احیای سنت خانواده است. .... زن مسلمان از درون خانواده تا درون جامعه، مسائل علمی، مسائل سیاسی، کمک رسانی، ارزشهای اخلاقی و نشان دادن منشهای بزرگ انقلابی، همه را با هم دارد. ۱۳۷۴/۷/۱۲</p>
<p>نگاه اسلام به زن، عزت بخش، کرامت بخش، رشدآفرین، استقلال دهنده به هویت زن</p>	<p>نگاه اسلام به زن، نگاهی است عزت‌بخش، کرامت‌بخش، رشدآفرین، استقلال‌دهنده‌ی به هویت و شخصیت زن؛ این ادعای ماست. ما این ادعا را با محکمترین ادله می‌توانیم اثبات کنیم. ۱۳۹۱/۴/۲۱</p>
<p>هویت مستقل فرهنگی زن مسلمان ایرانی امروز</p>	<p>زن مسلمان، امروز در کشور ما سرافراز است. زن ایرانی این امتیاز را دارد که هویت مستقل فرهنگی دارد و تحت تأثیر دیگران قرار نمیگیرد؛ این را باید در خودتان حفظ کنید. ۱۳۹۶/۱۲/۱۷</p>
<p>معنای تشخیص زن، جمع بین صفات گوناگون انسانی و جنسیتی</p>	<p>زن با نقاط قوت زنانه‌ی خود - که خدای متعال در وجود او به ودیعه گذاشته و مخصوص زن است - همراه با ایمان عمیق، همراه با استقرار ناشی از اتکاء به خداوند، و همراه با عفت و پاکدامنی - که فضای پیرامون او را نورانیت میبخشد - میتواند در جامعه یک نقش استثنایی این‌گونه ایفا کند؛ هیچ مردی قادر به ایفای چنین نقشی نیست. مثل کوه استواری از ایمان، در عین حال مثل چشمه‌ی جوشانی از عاطفه و محبت و احساسات زنانه، تشنگان و محتاجان نوازش را از چشمه‌ی صبر و حوصله و عاطفه‌ی خود سیراب میکند. انسانها در چنین آغوش پُربرکتی میتوانند تربیت شوند. اگر زن با این خصوصیات در عالم وجود نبود، انسانیت معنا پیدا نمیکرد. این، معنای ارزش زن و تشخیص زن است. ۱۳۸۴/۳/۲۵</p>
<p>خصوصیات زن مسلمان: عقل و متانت، قدرت و شجاعت، شور و احساس عاطفی، صراحت زبان، متانت دل، استواری روح؛ در عین حال، مادرانه، با همه‌ی انسانها</p>	<p>زینب کبری برای زنان ما در طول تاریخ یک الگوست؛ عقل و متانت، قدرت و شجاعت، شور و احساس عاطفی، صراحت زبان، متانت دل، استواری روح؛ در عین حال، مادرانه، خواهرانه، با همه‌ی انسانها برخورد کردن، در محیط خانه شمع محبت را روشن نگه داشتن، همسر و فرزندان را بر سر سفره‌ی محبت و عاطفه‌ی خود دور هم جمع کردن؛ اینها خصوصیات زن مسلمان است. ۱۳۸۴/۳/۲۵</p>

	برخورد کردن، محبت به جمع خانواده	
مطلق بودن چهارچوب هویتی زن	تعریف چهارچوب معین برای زن در منطق اسلام	زن در منطق اسلام و معرفت اسلامی یک الگویی دارد، یک چهارچوبی برای زن معین شده است. این چهارچوب، یک چهارچوب کامل است. ۱۳۷۹/۶/۳۰
تقابل هویت زن در سه پارادایم شرق و غرب و اسلام	تعریف زن در شرق به‌عنوان عنصری در حاشیه و بی‌نقش در تاریخ تعریف زن در غرب به‌عنوان موجودی با غلبه جنسیت بر انسانیت تعریف زن در اسلام: زن نه شرقی، نه غربی	زن، در تعریف غالباً شرقی، همچون عنصری در حاشیه و بی‌نقش در تاریخ‌سازی و در تعریف غالباً غربی، به‌مثابه موجودی که جنسیت او بر انسانیتش می‌چربد و ابزاری جنسی برای مردان و در خدمت سرمایه‌داری جدید است، معرفی می‌شد. شیرزنان انقلاب و دفاع مقدس نشان دادند که الگوی سوم، «زن نه شرقی، نه غربی» است. ۱۳۹۱/۱۲/۱۵
تعریف هویت زن در غرب با شاخص زیور و آرایش و بازپچه مرد قرار گرفتن	تعریف هویت زن در غرب با شاخص زیور و آرایش و بازپچه مرد قرار گرفتن	آنهایی که شاخصه‌ی زن را در زیور و آرایش و سبکسری و بازپچه قرار گرفتن در دست مردان میدانند، نمیتوانند اساس هویت زنانه را در منطق اسلام و در نظر اسلام درک کنند. ۱۳۸۴/۳/۲۵. دنیای فاسد غرب... زن برای اینکه شخصیت خودش را نشان بدهد، بایستی برای مردان چشم‌نواز باشد ۱۳۸۹/۲/۱
عدم درک غرب از هویت زنانه در منطق اسلام	عدم درک غرب از هویت زنانه در منطق اسلام	
اصل دانستن لذات و شهوات و سرگرمی‌های حقیر برای شخصیت زن توسط دیدگاه مادی	اصل دانستن لذات و شهوات و سرگرمی‌های حقیر برای شخصیت زن توسط دیدگاه مادی	اسلام آن علو رتبه را جایگاه حتمی زن دانسته و سلوک به سوی آن را لازم شمرده و راه آن را با ارزش‌گذاری‌ها و مقررات و احکامی هموار ساخته است. فرهنگ غرب و بینشی که پایه‌ی آن است، اگر آن منزلت را نیز ارزانی زن کند - که البته دیدگاه مادی فاقد آن گستره‌ی چشم‌اندازهای معنوی است - یارای آن ندارد که وارستگی از لذات و شهوات و سرگرمی‌های حقیر را از شخصیت زن جدا سازد؛ بلکه این را اصل شمرده، پایه‌ی قضاوت خود درباره‌ی جوامع و عقاید قرار میدهد. ۱۳۶۸/۸/۳
راه رسیدن به علو جایگاه زن، با ارزش‌ها و مقررات و احکام اسلامی	راه رسیدن به علو جایگاه زن، با ارزش‌ها و مقررات و احکام اسلامی	
الگوی غربی زنان در تقابل با الگوی اسلامی انسانها؛	الگوی غربی زنان در تقابل با الگوی اسلامی انسانها؛	ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ. (۲) دو زن را الگو قرار میدهد برای همه‌ی انسانهای کافر، دو زن را الگو قرار میدهد برای همه‌ی انسانهای مؤمن؛ اعم از زن و مرد. یعنی اگر همه‌ی مردان عالم میخواهند مؤمن باشند، الگویشان دو زن هستند: یکی زن فرعون، یکی حضرت مریم. وَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ؛ در اوج نجابت و عفت؛ همان خانمی که موجب شد وقتی موسی

<p>را از آب گرفتند، به قتل نرسانند؛ لا تَقْتُلُوهُ، (۳) [گفت] او را نکشید؛ بعد هم ایمان آورد به حضرت موسی، بعد هم زیر شکنجه به قتل رسید. این الگو است. [و الگوی دیگر] «و مَرِّمَ ابْنَتِ عِمْرَانَ» که حالا در مورد حضرت مریم (سلام الله علیها) «الَّتِي أَحْصَتِ فَرْجَهَا» (۴) که عفت خودش را حفظ کرد، ما متأسفانه اطلاعات زیادی نداریم که قضیه چه بوده؛ قضایایی حول و حوش حضرت مریم بوده که این بزرگوار با کمال قدرت مقاومت کرده و دامن پاک خودش را حفظ کرده، و تا آخر قضایا که میدانید. یعنی درست نقطه‌ی مقابل تمدن غربی که مرد را الگو قرار میدهد، در قرآن زن را الگو قرار میدهد؛ نه فقط برای زنان بلکه برای همه‌ی انسانها؛ چه در زمینه‌ی کفر، چه در زمینه‌ی ایمان. ۱۴۰۱/۱۰/۱۴</p>	<p>دو زن مومن، الگوی اسلامی انسانها؛</p>
<p>تکرار در ۱۳۸۸/۱۱/۱۹، ۱۳۷۵/۶/۲۸، ۱۳۸۹/۲/۱؛ ۱۳۹۰/۳/۱</p>	
<p>میتوان گفت نگرش به مسأله‌ی مرد درست نیست - تفاوتی نمیکند - یا نگرش به کیفیت دو جنس، یعنی هندسه‌ی قرار گرفتن دو جنس، نگرش غلطی است .... شما ببینید وقتی که خدای متعال میخواهد برای انسانهای مؤمن در طول تاریخ نبوتها در قرآن مثالی بزند، میفرماید: «و ضرب الله مثلا للذین امنوا امرأت فرعون». (۲) در زمان موسی، این همه مؤمن بودند، این همه کسانی در راه ایمان تلاش و فداکاری کردند؛ اما آن نمونه را اسم میآورد. این ناشی از چیست؟ آیا خدای متعال خواسته از زنان جانبداری کند؛ یا نه، مسأله چیز دیگری است؟ مسأله این است که این زن در اوج حرکت معنوی به جایی رسیده که فقط او را میشود مثال زد و لاغیر. حالا این قبل از فاطمه‌ی زهرا (سلام الله علیها) است؛ این قبل از مریم کبری (سلام الله علیها) است؛ این متعلق به آن زمان است. زن فرعون، نه پیامبر است، نه پیامبرزاده است، نه همسر پیامبر است، نه در خانواده‌ی هیچ پیامبری بوده است. تربیت معنوی و رشد و بالندگی یک زن، او را به این جا میرساند.</p>	<p>ویژگی های زن الگوی مومنان عالم : نجابت، عفت، مقاومت؛</p>
<p>البته نقطه‌ی مقابلش هم هست؛ یعنی در فساد هم اتفاقاً همین است. باز برای این که خدای متعال بدترین انسانها را مثال بزند، میفرماید: «ضرب الله مثلا للذین کفروا امرأت نوح و امرأت لوط». (۳) باز هم دو زن را مثال میزند که بدترین انسانها بودند. زمان نوح و زمان لوط، این همه کفار بودند، بدها بودند، اما قرآن آنها را مثال نمیزند؛ زن نوح و زن لوط را مثال میزند.</p> <p>این عنایت به جنس زن و توجه به اوجهای گوناگون و حضیضهای گوناگون زن، ناشی از چیست؟ شاید از این جهت باشد که قرآن میخواهد به نگرش غلط مردم آن روز دنیا - که متأسفانه امروز هم همان نگرش غلط باقی است؛ چه مردم جزیره‌العرب که دخترانشان را زیر خاک میکردند، و چه مردم امپراتوریهای بزرگ دنیا، مثل روم و ایران - اشاره کند. ۱۳۷۰/۱۰/۴</p>	<p>بالندگی و تربیت معنوی آسیب بدون داشتن نسبتی با پیامبر</p> <p>عنایت به اوج و حضیض زن ، احتمالاً ناشی از تصحیح نگرش غلط نسبت به زن</p>

<p>حکمت انتخاب آسیه س بعنوانه نمونه مومنین : حق جویی ، مقاومت و استقلال و آزادی در برابر همسر فرعون صفت و فرعون نام خود و نوریاران دنیا ؛ حکمت انتخاب حضرت مریم بعنوان نمونه مومنین همه عالم: ایستادگی دختر جوان در برابر تهت و نگاه سوء ظن آلود همه مردم دیار خود و نورا فکنی دنیای تاریک با فرزند خویش</p>	<p>قرآن کریم، وقتی می‌خواهد نمونه‌ای برای انسانهای با ایمان ذکر کند، آن را از میان مردان ذکر نمی‌کند؛ از میان زنان ذکر می‌کند: «و ضرب الله مثلا للذین امنوا امرأة فرعون». خدای متعال در این جا، دو زن را به عنوان دو نمونه از انسانهای برجسته و مؤمن - نه از زنان برجسته - ذکر می‌کند. یعنی در صحنه‌ی انسانیت و تکامل معنوی، خدای متعال وقتی می‌خواهد نمونه‌ی ممتازی بیان کند، سخن از پیامبران و مردان بزرگ و شخصیت‌های علمی و دینی نمی‌کند؛ بلکه سخن از دو زن به میان می‌آورد که یکی از آن دو زن، زن فرعون است. «أذ قالت رب ابن لی عندک بیتاً فی الجنة»؛ زنی در مقام مبارزه با قدرت طاغوتی شوهرش، زنی با استقلال کامل که زیر بار شوهر متجاوز و قدرتمند و فرعون صفت و فرعون نام خود نمی‌رود. عظمت این زن، این جاست که شوهر نمی‌تواند راه گمراهی را بر او تحمیل کند؛ اگرچه آن شوهر، شخصی در حد فرعون با آن قدرت و با آن شخصیت باشد. میلیونها مرد، زیر دست فرعون و محکوم اراده‌ی اویند؛ اما همسر خود این مرد، در خانه محکوم اراده‌ی او نیست؛ آزاد است، به خدا ایمان می‌آورد، راه فرعون را ترک می‌گوید و راه خدا و راه حق را انتخاب می‌کند. لذا به عنوان یک موجود و یک انسان برجسته، نه فقط از میان زنان، بلکه از میان همه‌ی بنی نوع بشر انتخاب می‌شود.</p> <p>زن دیگر، مریم مادر عیسی و دختر عمران است. «مریم ابنة عمران». مریم، زنی جوان است که در مقابل تهمت و نگاه سوء ظن آلوده‌ی همه‌ی مردم شهر و منطقه‌ی خود، مثل کوه می‌ایستد و کلمه‌الله و روح را که خدای متعال با قدرت کامله‌ی خود در دامن پاک او گذاشته است، بر روی دست می‌گیرد و مثل نورا فکنی فرزند خود را بر دنیای تاریک آن زمان می‌افکند. این دو زن، دنیا را نور باران می‌کنند. این، نشان دهنده‌ی آن است که در میدان عظیم و محشر وسیعی که همه‌ی انسانها، از اولین و آخرین جمع شده‌اند؛ وقتی خدای متعال می‌خواهد دو انسان را از مجموع همه‌ی انسانها انتخاب کند و به عنوان مثل و نمونه، آنها را معرفی کند، دو زن را انتخاب می‌کند؛ نه دو مرد را و نه یک مرد و یک زن را. در این کار، رازهایی است. ۱۳۷۵/۱۲/۲۰</p>
<p>مثال زن از دو زن مومن ، و دو زن کافر به عنوان محور و عبرت برای کل جامعه، مقابله با نگاه انحرافی و غلط موجود نسبت به زن</p>	<p>در اسلام وقتی برای مؤمن نمونه می‌خواهند مشخص بکنند، نمونه‌ی زن معین میکنند. «و ضرب الله مثلا للذین امنوا امرأت فرعون»؛ (۱) این نفر اول، «و مریم ابنت عمران»، (۲) نفر دوم؛ نمونه برای للذین آمنوا، دو زن. نمونه برای للذین کفروا هم دو زن: «امرأت نوح و امرأت لوط کانتا تحت عبدین من عبادنا ... فختاتهما». (۳) یعنی زن را نه فقط محور و عبرت و آئینه‌ای برای زنان، بلکه برای کل جامعه قرار میدهد. میشد یک مرد انتخاب بکنند. نه، این در مقابله‌ی با آن نگاه انحرافی و غلطی است که نسبت به زنان وجود داشته. این نگاه، همیشه هم تحقیرآمیز نبوده؛ اما همیشه غلط بوده. ۱۳۸۸/۷/۲۸</p>
<p>دو زن مومن مثال قرآنی برای انسانهای مومن، به جهت پیشگامی زنان در حرکت معنوی انسان به سوی پیشرفت ها</p>	<p>در زمینه‌ی مسائل معنوی، زنان جزو پیشگامان حرکت معنوی انسان به سوی پیشرفت‌ها هستند. در قرآن وقتی می‌خواهد برای انسانهای مؤمن مثال بزند، می‌فرماید: «و ضرب الله مثلا للذین امنوا امرأة فرعون»؛ (۱) از یک زن مثال می‌زند. ۱۳۷۹/۶/۳۰</p>

<p>عدم تفاوت میان زن و مرد در اسلام</p>	<p>اسلام طرفدار تکامل بشر است. برای اسلام، زن و مرد هیچ فرقی ندارد. برای اسلام، جنس زن یا جنس مرد مطرح نیست؛ تکامل انسانی مطرح است. یک جا سخن از مرد گفته می‌شود، یک جا سخن از زن. به یک مناسبت از زن تجلیل می‌شود، به یک مناسبت از مرد؛ چون دو حصه‌ی پیکره‌ی بشرند، دو بخش وجود بشری هستند. از لحاظ جنبه‌ی بشری و جنبه‌ی الهی، هیچ تفاوتی با همدیگر ندارند.</p>
<p>اسلام طرفدار تکامل بشر</p>	<p>لذا در قرآن آن وقتی که می‌خواهد راجع به انسانهای خوب یا انسانهای بد مثل بزند، از زن مثل می‌آورد: «و ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأة نوح و امرأة لوط» (۱). در مورد کسانی هم که مؤمن هستند، مثال می‌زند: «امرأة فرعون» (۲). در هر دو جا، مثال و نمونه‌ی کامل راه خطا و راه صواب را از زن ذکر می‌کند؛ یک جا هم راجع به مردان سخن می‌گوید. ۱۳۷۶/۷/۳۰</p>
<p>ویژگی زن الگو : پشت پازدن به تمام بساط فرعونى بواسطه جاذبه معنویت و سخن حق</p>	<p>اما دو زن دیگر، نماد ارزشهایند. او برایش جاذبه‌ی معنویت و جاذبه‌ی سخن حق آن قدر زیاد است که به همه‌ی بساط و دستگاه فرعونى پشت پا می‌زند. این یکی هم پاکیزگی و پاکدامنی و وارستگی دارد. ۱۳۸۳/۵/۱۷</p>
<p>تلاش گسترده غرب بر حجاب بعنوان نقطه حساس هویت مستقل فرهنگی زن مسلمان</p>	<p>من میخواهم مسئله‌ی حجاب را ذکر کنم و اشاره کنم؛ پولهای زیادی خرج میکنند، فعالیت زیادی میکنند، صدها رسانه را -از انواع و اقسام رسانه‌ها- به کار میگیرند برای اینکه بتوانند روی این نقطه‌ی حساس، [یعنی] نقطه‌ی هویت مستقل فرهنگی زن مسلمان، اثرگذاری کنند؛ ۱۳۹۶/۱۲/۱۷</p>
<p>نسبت جنسیت با انسانیت در هویت زن</p>	<p>نگاه اسلام به جنسیت، یک نگاه درجه‌ دو است. نگاه اول و درجه‌ یک، حیث انسانیت است که در آن، جنسیت اصلاً نقشی ندارد. در زمینه‌ مسائل اصلی انسان - که مربوط به انسان است - زن و مرد هیچ فرقی ندارند. جنسیت یک امر ثانوی است، یک امر عارضی است. در کارکردهای زندگی معنا پیدا می‌کند. در سیر اصلی بشر هیچ تأثیری ندارد... اولاً نگاه اسلام به جنسیت، یک نگاه درجه‌ی دو است؛ نگاه اول و درجه‌ی یک، حیث انسانیت است؛ که در آن، جنسیت اصلاً نقشی ندارد. خطاب، انسان است. البته «یا ایها الذین ءامنوا» است، «یا ایها الذین ءامنن» نیست؛ یعنی صیغه‌ی ءامنوا، صیغه‌ی مردانه است، نه صیغه‌ی زنانه؛ اما این به هیچ وجه به معنای این نیست که در این خطاب، مرد بر زن ترجیح دارد؛ این ناشی از عوامل دیگر است؛ آن عوامل هم برای ما روشن است. حالا نمیخواهیم وارد آن بشویم که چرا ما مثلاً در زبان فارسی جمعیت را میگوئیم مردم؛ از مرد میگیریم، نمیگوئیم زنم؛ در انگلیسی «HUMAN»، چرا «MAN»؟ این</p>
<p>معنایابی جنسیت در کارکردهای زندگی و نه در سیر اصلی بشر</p>	<p>جنسیت امری ثانوی و عارضی و درجه‌دویی</p>

نگاه اول و درجه یک، به انسانیت زن بدون نقش داشتن جنسیت در آن	نشانه‌ی این نیست که غلبه‌ی فرهنگ مردانه این را به وجود آورده و در لغت یک چنین تصرفی کرده؛ نه، این یک عوامل دیگری دارد. بالاخره در داخل خانواده، مرد نمای بیرونی است، زن نمای داخلی است. بخواهید یک خرده ذوقیتر بگویند، مرد پوست بادام است، زن مغز بادام است. از این قبیل تعبیرات میشود کرد. مرد ظاهرتر است، ساختمان او اینجوری است؛ خدای متعال او را برای این کار ساخته و پرداخته، زن را برای یک کار دیگری؛ بنابراین بروز و ظهور و نمایش و نمود داشتن در مرد بیشتر است؛ ۱۳۹۰/۱۰/۱۴۰
ظهور و بروز و نمایش بیشتر مرد متناسب با ساختمان او	
زن نمای داخلی خانواده و مرد نمای بیرونی آن	
هویت زن در جنس خود، هویتی بسار بالا و با کرامت حتی به برخی جهات فراتر از مرد	جایگاه زن و هویت و شخصیت زن، در جنس خود زن یک هویت بسیار بالا و با کرامتی است، از بعضی جهات از مردها بالاتر است. در مجموع هم که نگاه کنیم، زن و مرد فرقی ندارند؛ از لحاظ خلقت، از لحاظ خصوصیات کبان طبیعی‌شان که خدای متعال خلق کرده، یک امتیازاتی جانب زنانه دارد، یک امتیازاتی جانب مردانه دارد؛ خدای متعال یک مقدار خصوصیات را به این جنس داده، یک مقدار خصوصیات را به آن جنس داده؛ یک برجستگیها و ارزشهایی این دارد، یک برجستگیها و ارزشهایی آن دارد؛ لذا است که با همدیگر از لحاظ آنچه که مربوط به انسانیت است هیچ فرقی ندارند، هیچ تفاوتی ندارند؛ در آن چیزهایی که خدای متعال برای انسان قرار میدهد - از لحاظ حقوق انسانی، از لحاظ حقوق اجتماعی، از لحاظ ارزشهای معنوی و سیر تکامل معنوی - هیچ فرقی ندارند؛ یعنی یک مردی مثل علی بن ابی طالب میشود، یک زنی مثل فاطمه‌ی زهرا میشود؛ یک مردی مثل عیسی میشود، یک زنی مثل مریم میشود؛ تفاوتی ندارند با همدیگر. پس این نگاه درست است که ما زن را در جنسیت خودش - همان‌جور که هست، زن واقعی، مؤنث واقعی - بشناسیم، و ببینیم چه ارزشهایی میتواند این فرد متعلق به این جنس را یا این جامعه‌ی این جنسیت را رشد بدهد و تعالی ببخشد؛ این نگاه، نگاه درست است. ما نباید در مقابل نگاه غرب دچار این انفعال میشدیم که متأسفانه شدیم (۱۳۹۲/۲/۲۱)
اعطای امتیازاتی به زن و امتیازاتی به مرد توسط خدای متعال	
یکسانی زن و مرد به لحاظ انسانی، حقوق انسانی، حقوق اجتماعی، و ارزش های معنوی و سیر تکامل	
لزوم شناخت شناخت جنسیت و ارزش های مبتنی بر آن برای رشد و تعالی ایشان بدور از انفعال در برابر نگاه غربی	

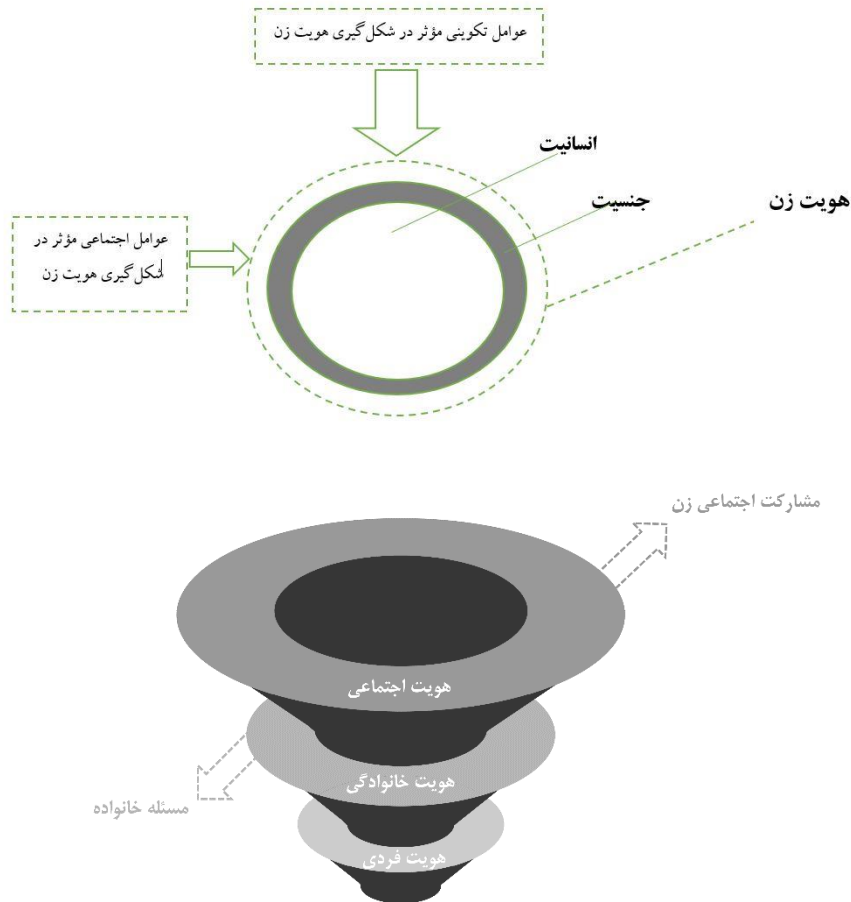
	<p>همسانی زن و مرد ثر جاده تکامل و تعالی انسانی و حقوق اجتماعی و فردی</p>	<p>در این جاده‌ی تکامل و تعالی، آن که حرکت میکند، انسان است. در حقوق اجتماعی، فرقی بین زن و مرد نیست. در حقوق شخصی و فردی، بین زن و مرد تفاوتی وجود ندارد. ۱۳۹۲/۲/۱۱.</p>
	<p>امتیازات زنانه و مردانه در اسلام مبتنی بر اقتضای طبیعتشان</p>	<p>در چند مسئله‌ی اختصاصی شخصی امتیازاتی به زن داده شده است، در چند مسئله امتیازاتی به مرد داده شده؛ آن هم بر اساس اقتضای طبیعت زن و مرد؛ این اسلام است؛ متین‌ترین، منطقی‌ترین، عملی‌ترین قوانین و حدود و مرزهایی که ممکن است انسان در زمینه‌ی مسئله‌ی جنسیت فرض کند. باید دنبال این راه رفت؛ یکی از اساسی‌ترین تشکیلات خانواده است، یکی از اساسی‌ترینش اهتمام به حفظ محیط خانواده و انس خانوادگی است؛ که این به عهده‌ی کدبانوی خانه است. ۱۳۹۲/۲/۱۱.</p>
	<p>متین‌ترین، منطقی‌ترین و عملی‌ترین قوانین و حدود و مرزها در مسئله جنسیت در اسلام</p>	<p>زن در محیط اسلامی رشد علمی میکند، رشد شخصیتی میکند، رشد اخلاقی میکند، رشد سیاسی میکند، در اساسی‌ترین مسائل اجتماعی در صفوف مقدم قرار میگیرد، در عین حال زن باقی میماند. ۱۳۹۱/۴/۲۱.</p>
	<p>رشد همه حانبه زن در محیط اسلامی با حفظ خصوصیات جنسیتی خود</p>	<p>زن بودن، برای زن يك نقطه‌ی امتیاز است، يك نقطه‌ی افتخار است. این افتخاری نیست برای زن که او را از محیط زنانه، از خصوصیات زنانه، از اخلاق زنانه دور کنیم. خانه‌داری را، فرزندداری را، شوهرداری را تنگ او به حساب بیاوریم. فرهنگ غربی خانواده را متلاشی کرد. ۱۳۹۱/۴/۲۱.</p>
	<p>جنسیت برای زن نقطه امتیاز هویت او دوری از اخلاق و خصوصیات و محیط زنانه، آسیب هویتی او</p>	<p>در آیه‌ی قرآن... این جوهری میفرماید: إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَائِمِينَ وَالْقَائِمَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّانِعِينَ وَالصَّانِعَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ؛ ده خصوصیت عمده را ذکر میکند برای مرد و زن، که همه [در اجر] یکسانند؛ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا. (۱) نگاه اسلام این است. یا در یک آیه‌ی دیگر [میفرماید]: أَنْتِ لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى؛ (۲) تفاوتی ندارند. یعنی از لحاظ ارزش‌گذاری انسانی و اسلامی، هیچ تفاوتی بین زن و مرد نیست. ۱۴۰۱/۱۰/۱۴.</p>
<p>ویژگی‌های انسانی زن</p>	<p>همسانی انسانی زن و مرد در ارزش‌های انسانی اسلامی</p>	<p>شبیبه بیان فوق ۱۳۹۹/۱۱/۱۵</p>

یکسانی زن و مرد در عروج به مقامات معنوی	یکسانی زن و مرد در عروج به مقامات معنوی	خدای متعال مرد را و زن را از جهاتی مثل هم قرار داده است؛ از لحاظ عروج به مقامات معنوی با هم تفاوتی ندارند، نمونه‌اش فاطمه‌ی زهرا (سلام‌الله‌علیها)؛ از لحاظ قدرت رهبری با هم تفاوتی ندارند، نمونه‌اش فاطمه‌ی زهرا (سلام‌الله‌علیها)؛ از لحاظ توانایی هدایت بشر تفاوتی ندارند، نمونه‌اش فاطمه‌ی زهرا (سلام‌الله‌علیها)؛ ۱۳۹۵/۱۲/۲۹
یکسانی زن و مرد در توانایی هدایت بشری	یکسانی زن و مرد در توانایی هدایت بشری	۱۳۷۴/۷/۱۲
بزرگترین خصوصیت زن، طهارت و تقوا	بزرگترین خصوصیت زن، طهارت و تقوا	هدف از آفرینش هر فرد انسان عبارت است از همان هدف از آفرینش بشریت، یعنی رسیدن به کمال بشری و بهره بردن از بیشترین فضایی که یک انسان و یک فرد بشر میتواند به آن فضایل آراسته بشود. و فرقی بین زن و مرد نیست ۱۳۶۸/۱۰/۲۶
یکسانی زن و مرد در هدف آفرینش و رسیدن به کمال بشری	یکسانی زن و مرد در هدف آفرینش و رسیدن به کمال بشری	در عرصه‌ی رشد معنوی و تعالی روحی و نفسانی انسان - میان زن و مرد فرقی نیست؛ زن مثل مرد، مرد هم مثل زن هر دو می‌توانند مدارج عالی معنویت و قرب به خدا را طی کنند. ۱۳۷۳/۷/۲۰؛ ۲۰/۱۲/۱۳۷۵
یکسانی زن و مرد در رتبه، جوهر و ذات	یکسانی زن و مرد در رتبه، جوهر و ذات	«و من آیاته ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً». یعنی از جمله‌ی نشانه‌های قدرت الهی یکی این است که برای شما انسانها، از نوع خودتان و از جنس خودتان همسرانی قرار داد؛ برای شما مردان، زنان را و برای شما زنان، مردان را. از خودتان هستند؛ «من انفسکم»، جنس جداگانه‌ای نیستند، در دو رتبه‌ی جداگانه نیستند؛ همه یک حقیقتند، یک جوهر و یک ذاتند .
یکسانی در رسیدن به حیات طیبه، برای زن و مرد خدایی	یکسانی در رسیدن به حیات طیبه، برای زن و مرد خدایی	هر کس که برای خدا کار کند، «من ذکر او اثی»؛ چه مرد باشد و چه زن، «فلنحییته حیاتاً طیبه» (۲). ۱۳۷۳/۷/۲۰
ظرفیت معنوی و عقلانی جنس زن همسان با مرد	ظرفیت معنوی و عقلانی جنس زن همسان با مرد	شخصیت حضرت زینب که خلاصه‌اش این است که زینب کبری (سلام‌الله‌علیها) با رفتار خود و با بیانات خود، ظرفیت معنوی و عقلانی جنس زن را نشان داد. جوری حرف می‌زند مثل اینکه امیرالمؤمنین دارد حرف می‌زند؛ جوری می‌ایستد مثل اینکه پیغمبر در مقابل کفار می‌ایستد. این ظرفیت زن است. ۱۴۰۰/۹/۲۱
ویژگی‌های جنسیتی زن	ترکیب ظریف لطافت و برندگی ایمان، حجب و حیا و عفاف زنانه و عزت مومنانه و احساس تکلیف، امتیازی مختص زنان	عظمت زن آن است که بتواند حجب و حیا و عفاف زنانه را که خدا در جبلت زن ودیعه نهاده است، حفظ کند؛ این را پیامبر با عزت مؤمنانه؛ این را پیامبر با احساس تکلیف و وظیفه؛ آن لطافت را در جای خود به کار برد، آن تیزی و برندگی ایمان را هم در جای خود به کار برد. این ترکیب ظریف فقط مال زنهاست؛ این آمیزه‌ی ظریف لطافت و برندگی، مخصوص زنهاست؛ این امتیازی است که خدای متعال به زن داده است؛ ۱۳۸۹/۲/۱
حفظ عزت و کبریای مخصوص زنان توسط زن مسلمان	حفظ عزت و کبریای مخصوص زنان توسط زن مسلمان	۱۳۷۴/۷/۱۲

<p>لطافت، رقت قلب، آمادگی دریافت انوار الهی از خصوصیات زنانه</p>	<p>همه‌ی اینها در کنار خصوصیات زنانگی [است]، مثل لطافت، مثل رقت قلب، مثل آمادگی دریافت انوار الهی؛ این الگوی زن مسلمان است؛ ۱۳۹۶/۱۲/۱۷</p>
<p>احساسات رقیق، عواطف جوشان، مهر و محبت، رقت را، صفا و درخشندگی زنانه از خصوصیات زنانه</p>	<p>حفظ خصوصیات زنانه یعنی آن احساسات رقیق را، عواطف جوشان را، آن مهر و محبت را، آن رقت را، آن صفا و درخشندگی زنانه را برای خود حفظ می‌کند. ۱۳۷۹/۶/۳۰</p>
<p>زن در اسلام مایه سکونت و آرامش در خانواده؛ مهم‌ترین بعد هویتی زن</p>	<p>مهم‌تر از همه‌ی مشاغل زن، مادری، همسری و ایجاد آرامش و سکینه است. وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا؛ مایه‌ی سکونت و آرامش است؛ این خصوصیت زن در اسلام است. ۱۳۹۶/۱۲/۱۷</p>
<p>ظرافت زن اعم از ظرافت جسمی و ساختمان فکری، اندیشه و تدبیر و تصمیم‌گیری و عصبی و ظرافت کارکردی</p>	<p>کرامت زن، عزت زن، ظرافت زن، نه فقط ظرافت جسمی بلکه ظرافت ساختمان فکری و عصبی و ظرافت کارکردی که باید بکنند... معنایش این است که توانسته این اقتدار معنوی را به کار ببرد؛ زنها این توانایی را دارند، منتها با ظرافت؛ یعنی ظرافتی که می‌گوییم، تنها ظرافت در ترکیب جسمانی و ساختمان جسمانی نیست، بلکه ظرافت در فکر و اندیشه و تدبیر و دستگاه تصمیم‌گیری است که خدای متعال در زن قرار داده. بنابراین به نظر من اساس کار باید این باشد: این گفتمان بایستی تقویت بشود و پیش برود. ۱۳۹۲/۲/۲۱</p>
<p>ظرافت جسمی و روحی</p>	<p>۱۳۷۹/۶/۳۰</p>
<p>جنس قویتر با اقتدار معنوی بیشتر، جنس زن؛</p>	<p>من همیشه به دوستان و خویشاوندان و زنان می‌گویم، می‌گویم برخلاف آنچه که معروف است، در بین این دو جنس، آن جنس قویتر زن است. زنها قویتر از مردها نیستند این معنایش این نیست که او از لحاظ جسمی از این شیر قویتر است، معنایش این است که توانسته این اقتدار معنوی را به کار ببرد؛... ۱۳۹۲/۲/۲۱</p>
<p>عفت مهم‌ترین عنصر شخصیت زن</p>	<p>عفت زن - که مهم‌ترین عنصر برای شخصیت زن است - ۱۳۷۶/۷/۳۰</p>
<p>آثار هویت بخشی اسلامی به زن</p>	<p>امروز در جامعه‌ی ما خوشبختانه از این نعمت بزرگ، سهم وافر باقی است؛ اگرچه دشمنان سعی میکنند آن را تاراج کنند و از بین ببرند. اما در کشورها و جوامعی که زن چنین هویتی ندارد، مبینید پایه‌های تربیت مردم میلنگد و فضای اخلاقی و معنوی جامعه هم دچار مشکل میشود. همه‌ی ارزشهای معنوی را میتوان از درون کانون گرم خانواده - که محور آن، زن خانواده است؛ کدخدای این مجموعه، آن مجسمه‌ی عاطفه است - بیرون کشید و معنویات را در سطح جامعه گستراند. ۱۳۸۴/۳/۲۵</p>
<p>هویت بخشی اسلامی به زن باعث نقش آفرینی بی جایگزین در هستی</p>	<p>کد شماره ۲</p>

<p>عدم معنایابی انسانیت در صورت نبود زن با داشتن خصوصیات ایمانی، عاطفی و صبر حوصله</p>	<p>مثل کوه استواری از ایمان، درعین‌حال مثل چشمه‌ی جوشانی از عاطفه و محبت و احساسات زنانه، تشنگان و محتاجان نوازش را از چشمه‌ی صبر و حوصله و عاطفه‌ی خود سیراب می‌کند. انسانها در چنین آغوش پُربرکتی می‌توانند تربیت شوند. اگر زن با این خصوصیات در عالم وجود نبود، انسانیت معنا پیدا نمی‌کرد. این، معنای ارزش زن و تشخیص زن است: ۱۳۸۴/۳/۲۵</p>
<p>هویت بخشی اسلامی به زن، تامین کننده قدرت او بر همه کارها</p>	<p>امیدواریم دختران جوان و زنان جامعه‌ی ما در الگوی زینب کبری دقت کنند و هویت و شخصیت خود را در آن ببینند؛ بقیه‌ی چیزها فرعی است. جوهر ذات یک انسان اگر تعالی و روشنایی و شفافیت پیدا کند، همه چیز در مقابل او کوچک میشود و قدرت او بر همه‌ی کارهای دیگر، برای او تأمین میگردد. آن‌که در او جوهر دانایی است بر همه کاریش توانایی است. ۱۳۸۴/۳/۲۵</p>
<p>پیشرفت خانه و محیط پیرامون بسمت معنویت و پیشرفت و مقامات علمی و عملی توسط طبیعت الهی زن</p>	<p>در طبیعت الهی زن، آن‌چنان لطافت و زیبایی و گرمای محبتی وجود دارد که میتواند هم خود را و هم محیط پیرامون خود را - چه در داخل خانه، چه در هر محیطی که باشد - به طرف معنویت، پیشرفت و علو مقامات علمی و عملی سوق دهد و پیش ببرد. ۱۳۸۴/۳/۲۵</p>
<p>آثار هویت سوزی زن</p>	<p>امروز در جامعه‌ی ما خوشبختانه از این نعمت بزرگ، سهم وافری باقی است؛ اگرچه دشمنان سعی میکنند آن را تاراج کنند و از بین ببرند. اما در کشورها و جوامعی که زن چنین هویتی ندارد، مبینید پایه‌های تربیت مردم میلنگد و فضای اخلاقی و معنوی جامعه هم دچار مشکل میشود. ۱۳۸۴/۳/۲۵</p>
<p>دو زن کافر، دو نمونه زنان برای مردان و زنان کافر در طول تاریخ، ویژگی‌های زنان الگوی کافران: کفران کننده نعمت الهی و رحمت الهی، خیانت کنندگان اعتقادی، مسلکی به همسران ایمانی</p>	<p>«ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأة نوح و امرأة لوط؛ زن نوح و زن لوط. «کانتا تحت عبدین من عبادنا صالحین فخانتاهما»؛ این دو نمونه‌ی زنانه برای مردمان کافر در طول تاریخ هستند. وقتی خدای متعال در قرآن می‌خواهد کفار - نمونه‌ی وجود کفرآمیز و کفران کننده‌ی نعمت خدا - را معرفی کند، به جای فرعون و نمرود و افراد دیگر، دو زن را مثال می‌زند: زن نوح و زن لوط، که درهای رحمت الهی به روی اینها باز و همه‌ی امکانات برای عروج و رفعت اینها آماده بود و دو پیغمبر، آن هم پیغمبری مثل نوح و لوط، شوهران اینها بودند که در خانه‌ی آنها زندگی می‌کردند و حجت بر آنها تمام بود؛ اما این دو زن قدر این نعمت‌ها را ندانستند و «فخانتاهما»؛ به شوهرهایشان خیانت کردند. این خیانت، لزوماً خیانت جنسی نیست؛ خیانت اعتقادی است؛ خیانت مسلکی است؛ راه را کج کردند. شوهرها با این که پیغمبر بودند و مقام عالی داشتند، به درد این زنها نخوردند؛ «فلم یغنیا عنهما من الله شیئاً». خدای متعال رودربایستی و رفاقت و خویشاوندی با کسی ندارد. اگر کسی را مورد محبت و لطف و رحمت قرار می‌دهد، با حساب و کتاب است؛ با تعریف نیست؛ خدا قوم و خویش کسی نیست. اینها هم با این که شوهرهایشان پیغمبر بودند، این شوهرهای پیغمبر نتوانستند این دو زن را از شر غضب الهی نجات بدهند؛ اینها شدند نمونه‌ی کافران همه‌ی تاریخ. ۱۳۸۷/۵/۱۳</p>

۷- تبیین مسئله تحقیق

نمودار ۱- مدل کلی هویت زن، نسبت میان انسانیت و جنسیت در هویت، عوامل مؤثر بر هویت و ویژگی‌های هویت زن

در ادامه این پژوهش، به اجمال ضرورت هویت‌یابی زن، ویژگی‌ها، ابعاد، عوامل و نسبت میان انسانیت و جنسیت و آثار هویت‌سازی زن بررسی می‌شود. همچنین تفاوت این هویت با تعریف غرب از زن و آثار این مدل از هویت مطرح می‌گردد.

۷-۱- ضرورت هویت‌یابی زن

بازیابی هویت زن امری است ضروری که آیت‌الله خامنه‌ای از آن به‌عنوان بهترین تلاش بانوان نخبه برای تحقق بیداری اسلامی، عزت و کرامت اسلامی یاد می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۴/۲۱) و

اصلاح هویت زن را منجر به اصلاح جامعه برمی‌شمرد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۷/۱۲). ایشان به دنبال صدور هویت زن مسلمان به دنیا (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳۰) و انجام یک حرکت تهاجمی در مقابل دشمن در این مسأله هستند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۲/۲۱).

شایان ذکر است که این نگاه آیت‌الله خامنه‌ای به صدور هویت اسلامی زن، از سال‌های ابتدایی انقلاب، زمانی که هنوز مانند امروز، زن در موقعیت فاجعه‌آمیز جهانی نبود، وجود داشته است؛ به طوری که ایشان به دنبال بازسازی الگوی اسلامی برای زنان کل دنیا بودند تا این جنس را از دستگیری‌های ظاهرسازانه تمدن مادی نجات دهند (ر.ک مؤسسه فرهنگی حدیث لوح و قلم، ۱۴۰۱: ۸۳).

۷-۲- ویژگی‌ها و ابعاد هویتی زن و عوامل مؤثر بر آن

هویت زن در نگاه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای، دارای چهارچوب معین و کاملی است؛ از این رو نمی‌توان هویت را به مانند آنچه اغلب در میان نظام غربی مطرح می‌باشد، امری کاملاً سیال و برساخته از اجتماع دانست؛ اگرچه محیط پیرامون را هم بدون تأثیر نمی‌توان دانست؛ چنان که طبق آیه ۱۷ سوره زخرف، زنانی که در فرایند تک‌بعدی زیست زینت‌محور رشد کرده‌اند، توان مداخله منطقی در بحران‌ها را ندارند و البته این امری ذاتی و تکوینی نیست؛ بلکه زنان در نگاه ایشان از چنان کرامتی برخوردارند که نه تنها از حیث انسانی با مردان هم‌سان هستند؛ حتی در جایی که قرار است برای کل جامعه مؤمنان مثالی بیان شود، به دوزن اشاره می‌گردد: حضرت آسیه (س) و حضرت مریم (س)؛ و اتفاقاً این دوزن خلاف محیط پیرامون خود عمل نمودند؛ پس واضح است که هویت زن علاوه بر آنکه از جامعه پیرامونی اعم از خانواده، یعنی پدر و مادر اثر می‌گیرد، خود این بازتعریف هویتی منطبق بر فطرت و اصل وجودی است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۱/۹/۲۴).

بنابراین تکوین اعم از طبیعت و فطرت، نقش نخست را در ساخت هویت زنانه دارد. «هویت اسلامی این است که زن در عین اینکه هویت و خصوصیت زنانه خود را حفظ می‌کند - که طبیعت و فطرت است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳۰).

در چنین نگاه اسلامی به زن، عزت‌بخشی، کرامت‌بخشی، رشدآفرینی، استقلال‌دهندگی به هویت و شخصیت زن، به‌وفور دیده می‌شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۳۴/۲۱).

چنان‌که زن مسلمان دارای شخصیتی ذواب‌بعد (بعد فردی، خانوادگی و اجتماعی) و همه‌جانبه است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۴/۳/۲۵)؛ که ابعاد مختلف او معارض یکدیگر نیستند؛ بلکه در شخصیت انسان کامل این ابعاد به یکدیگر کمک هم می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۸/۹/۲۲).

نکته حائز اهمیت این است که بخش هویت فردی هر زن، چه به لحاظ جنسیتی که ناظر بر صفات زنانه است و چه به لحاظ انسانی که ناظر بر صفات مشترک می‌باشد، زیربنای دو بخش

دیگر هویتی اوست که اگر در لایه نخست هویت، زن آن‌گونه که هست (به‌لحاظ جنسیتی و انسانی) خود را شناخت، در خانواده و جامعه هم درست عمل نمی‌کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰). در اینجا منظور از هویت خانوادگی، قرارگیری زن در محور خانواده به‌منظور حفظ تعادل و سلامت آن و منظور از هویت اجتماعی، قرارگیری زن در متن و مرکز حرکات بزرگ اجتماعی و در جهاد امر به معروف و نهی از منکر شامل عرصه‌های گوناگون اجتماعی است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۱۲/۱۵).

بنابراین هویت خانوادگی زن، مطابق اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای، به‌خصوص در نقش همسری، با توجه به آیه ۱۸۹ سوره اعراف، محور ایجاد آرامش در خانواده است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۱۰/۱۴).

و هویت اجتماعی زن، مطابق با آیه ۷۱ سوره توبه بازتعریف می‌شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۶/۴/۱۳).

۷-۳- نسبت میان انسانیت و جنسیت در هویت زن

در راستای اشتراک‌های دو جنس زن و مرد، ذیل آیه شریفه ۲۱ سوره روم: «و مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا» آیت‌الله خامنه‌ای این‌گونه بیان می‌دارند: «برای شما انسان‌ها، از نوع خودتان و از جنس خودتان همسرانی قرار داد. من انفسکم، یعنی جنس جداگانه‌ای نیستند، در دو رتبه جداگانه نیستند؛ همه یک حقیقت‌اند، یک جوهر و یک ذات‌اند. البته در بعضی از خصوصیات، با هم تفاوت‌هایی دارند؛ چون وظایف‌شان دوتاست» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۶/۷/۳۰).

به‌همین لحاظ است که «همه خصوصیات انسانی میان زن و مرد مشترک است. یک انسان پیش از آنی که اتصاف پیدا کند به زن‌بودن یا مرد‌بودن، متصف است به انسان‌بودن. در انسانیت، زن و مردی وجود ندارد، همه یکسان‌اند. نگاه اسلام این است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۴/۲۱).

پس در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای، زن و مرد بعد اشتراکی گسترده‌اصیلی دارند که شامل انسانیت است. در این بُعد، ارزش‌های معنوی و کمال انسانی برای هر دو یکسان است. چنان‌که آیه ۳۵ سوره احزاب به آن اشاره دارد: «إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا»^۸ آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص می‌فرماید: «در این آیه، ده عنوان برای ارزش‌های معنوی ذکر می‌شود: اسلام، ایمان، قنوت، صدق، صبر، خشوع و دیگر چیزها. زن و مرد در این میدان، دوش‌به‌دوش حرکت می‌کنند و پیش

می‌روند. هر دو را ذکر می‌کند. این بت‌مردگرایی را که در جاهلیت‌ها همیشه به‌وسیله مردان و حتی به‌وسیله زنان پرستیده می‌شد، اسلام در این آیات می‌شکند» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳۰). همچنین در سوره مبارکه آل عمران آیه ۱۹۵، بعد از آن «رَبَّنَا»ها می‌گوید: «اسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ». مرد و زن هیچ تفاوتی ندارند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۱۰/۱۴).

البته در اندیشه قرآنی معظّم‌له، به این هم‌سانی انسانی هم بسنده نمی‌شود؛ بلکه در جایی «زن را از مرد بالا می‌کشد که یک چنین حالتی را جز در مورد اشخاص، انسان در قرآن دیگر پیدا نمی‌کند: "ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأةَ نُوحٍ وَامْرَأةَ لُوطٍ". نمودار کفار، این دو تا زن‌اند: "امْرَأةَ نُوحٍ وَامْرَأةَ لُوطٍ". نه نمودار برای زن‌ها؛ نه، برای زن و مرد. "كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا"^۹ تا پایان. "وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأةَ فِرْعَوْنَ".^{۱۰} خدای متعال اینجا هم برای مؤمنان، دو تا زن را نام می‌برد. حالا شما ببینید از ابتدای تاریخ تا پایان دنیا، چه تعداد مؤمن اعم از بزرگان، صلحا، اولیاء و انبیاء آمدند و رفتند. وقتی می‌خواهد برای این‌ها یک نمودار، مجسمه و نماد معرفی نماید، دو زن را معرفی می‌کند: نخست، "امْرَأةَ نُوحٍ"، "إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ"^{۱۱} تا پایان. دوم، "وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقْتَ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا"^{۱۲} اصلاً چیز عجیبی است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴).

در همین اندیشه قرآنی بیان می‌شود که جنسیت امری عارضی و ثانوی است که در کارکردهای زندگی معنا می‌یابد و در سیر اصلی بشریت هیچ معنایی ندارد؛ بلکه انسانیت است که در آن معنا دارد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴)، اما همین جنسیت نقطه قوت زن محسوب می‌گردد که دوری از آن خصوصیات و روحیات زنانه، موجب آسیب هویتی برای او خواهد شد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۴/۲۱).

زن و مرد به‌لحاظ انسانی دارای وظایف مشترک فردی و اجتماعی هستند و جنسیت آن‌ها در نوع وظایف خانوادگی و نحوه اجرای وظایف اجتماعی و وظایف فردی تداخل جدی دارد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۹/۱۱/۱۵، ۱۴۰۰/۱۰/۱۴).

نکته‌ای آیت‌الله خامنه‌ای از همگان مطالبه دارند، این است که در بحث جنسیت و ارزش‌های مبتنی بر آن، بر پایه نگرش اسلامی که متین‌ترین و منطقی‌ترین قوانین را در این مسأله دارد، عمل گردد و از انفعال در برابر غرب دوری شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۲/۲۱، ۱۳۹۲/۲/۱۱).

۴-۷- تفاوت هویت زن از نگاه غرب با نگاه اسلامی

هویت زن در غرب، از حدود دو قرن پیش تا به حال، امری سیال و نسبی می‌باشد که برساخت فرهنگ و تاریخ (بوذری‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۲: ۳۰۸) یا همان اجتماع است. در این نگاه جنسیت زن بر انسانیت او غلبه دارد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۱۲/۱۵) و شامل دو بُعد فردی و جمعی می‌باشد که در آن بُعد خانوادگی نادیده گرفته می‌شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۴/۵/۵).

از این رو به نقش‌های عاطفی زن که برگرفته از قسمتی از هویت اوست، بی‌توجهی می‌شود. به‌خصوص نقش مادری (غنی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۳۰). در حالی که در نگاه اسلامی، بُعد خانوادگی زن اتفاقاً به‌لحاظی مهم‌ترین قسم هویتی او می‌باشد که به‌هیچ‌عنوان از او جدا نمی‌گردد؛ چراکه «عنصر اصلی تشکیل خانواده، زن است، نه مرد. بدون مرد، ممکن است خانواده‌ای باشد» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰).

زن در نگاه غربی، تحت سیطره نظام سرمایه‌داری و مردسالاری است؛ بنابراین در این نگاه، التذاذ جنسی بخش جدی هویت او شناخته شده و او با این سنجه ارزیابی می‌شود؛ ضمن آنکه مردوارگی زن هم در هویت جمعی او بسیار حائز اهمیت است. دقیقاً برخلاف نگاه اسلامی که زن را عنصری مستقل به‌لحاظ هویتی و دارای عزت می‌داند؛ از این رو او نه ابزار التذاذ جنسی است و نه یک مرد در قواره پُرجاذبه زنانه؛ بلکه اتفاقاً «افتخار برای زن این است که یک زن باشد. یک زن کامل، یک مؤنث کامل. در مقام ارزش‌گذاری‌های والا اگر نگاه کنیم، این ارزش - یک زن کامل بودن - از یک مرد کامل بودن کمتر که نیست، در مواردی قطعاً بالاتر و بیش‌تر هم هست» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۶/۴/۱۳).

غرب مردسالار، الگوی زن را مرد معرفی می‌کند و اسلام زمانی که می‌خواهد مثال برای تمامی جبهه کفر و ایمان در طول تاریخ بزند، دو زن را الگو می‌سازد.

غرب به‌خوبی می‌داند که حجاب پاشنه آشیل هویت مستقل زن مسلمان است؛ بنابراین بر آن فشار شدیدی وارد می‌کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۶/۱۲/۱۷).

۵-۷- عناصر انسانی هویت زن

نخستین و مهم‌ترین مؤلفه هویت زن در لایه انسانی، کرامت، شرافت و عزت انسانی است. مؤلفه کرامت از طرفی ذاتی وجود هر انسانی است (یدالله‌پور، ۱۳۸۸: ۱۳۸)؛ پس هر انسانی به‌صورت تکوینی صاحب کرامت می‌باشد. از طرف دیگر او در حال اکتساب کرامت در مرتبه بالاتر نیز هست؛ بنابراین تکریم انسان چه به‌لحاظ ذاتی و چه به‌لحاظ ایجاد فرصت برای کسب کرامت والاتر، بالاترین حقوق هر بشری از جمله زن است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۱۲/۱۵).

یکسان دیدن ارزش‌های معنوی و رشد و کمال بشریت برای دو جنس، خود، مفهومی از کرامت زن در لایه انسانی است. عزت نیز از منظر آیت‌الله خامنه‌ای به معنای استحکام ساخت درونی فرد یا جامعه می‌باشد که او را برای مقابله با مشکلات و مسائل دارای اقتدار می‌کند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۳/۱۴). هم‌چنین شرافت در تعریف ایشان، جایگاهی است که انسان با مجاهدت در راه خدا به آن منزلت دست می‌یابد.

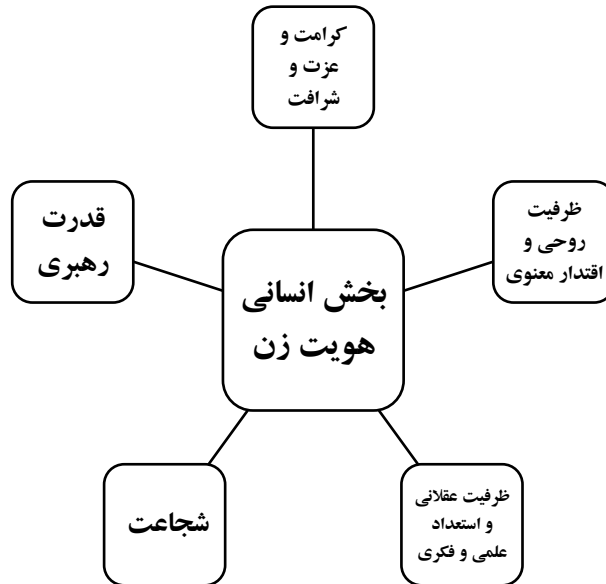
دومین عنصر مشترک در جنس زن و مرد، عنصر ظرفیت روحی و قدرت معنوی است. زنان و مردان به لحاظ ظرفیت روحی و اقتدار معنوی یکسان‌اند؛ چراکه این اقتدار سرچشمه از ایمان و صبر می‌گیرد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۰/۹/۲۱) که از ارزش‌های مشترک انسانی است و یک زن اسلامی می‌تواند با مدد گرفتن از ایمان، حوادث بزرگ را کوچک و ناچیز بشمرد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۴/۳/۲۵).

عنصر دیگر مشترک میان زنان و مردان، ظرفیت عقلانی و استعداد یکسان علمی و فکری است^{۱۳} که حتی در مواقع بسیاری زن به لحاظ عقلی و فکری و علمی دارای قوت بیش‌تر می‌باشد. «زن به لحاظ قوت عقلی، علم و تفکر و احساسات، از مرد ضعیف‌تر نیست و در موارد زیادی نیز قوی‌تر از مرد است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۵/۸/۱۴). قدرت تدبیر زنان تا آنجاست که می‌توانند همراه با ظرافت، مردان را مدیریت کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۲/۲۱).

با نظر به بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص ظرفیت عقل و خرد زنانه، می‌توان احتمال قوی داد که در اندیشه قرآنی معظّم‌له، ذیل آیه ۱۸ سوره زخرف «أَوْ مَن يَنْشَأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ»، این گزاره ناظر بر امری تکوینی در زن نیست که نشان دهد زن به صورت بالقوه توان استدلال بین‌روشن در مقام خصم و وضعیت بحرانی را ندارد؛ بلکه ناظر بر وضعیت پرورشی بانوان در طول تاریخ است که همواره او را با زینت و آرایش تجمل معنا کرده‌اند؛ از این رو باب رشد عقلانی را برای زن مسدود کرده‌اند. چنان‌که آیت‌الله خامنه‌ای در گفتار خود ذیل روایت «نواقص العقول» این مسأله را مطرح می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۰/۴/۶). ایشان در سخنرانی‌های خود پیرامون حضرت زینب (س) اشاره می‌نمایند که ظرفیت زن اسلامی همان قدرت عاقله‌ای است که در این حضرت، در حد اعلا وجود دارد. عنصر مشترک چهارم، شجاعت است که آیت‌الله خامنه‌ای در ترسیم شخصیت حضرت زینب (س)، شخصیت بنت‌الهدی صدر، زنان نقش‌آفرین در انقلاب و دفاع مقدس، زنان بلوچ و... این ویژگی را به کار برده‌اند. در حالی که اغلب این ویژگی، شهرت جنس مرد تلقی می‌شود.

عنصر مشترک پایانی، این است که «زن و مرد از لحاظ قدرت آیت‌الله خامنه‌ای با هم تفاوتی ندارند، نمونه‌اش فاطمه زهرا (س)، از لحاظ توانایی هدایت بشری تفاوتی ندارند. نمونه‌اش فاطمه زهرا

(س) «(خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۱۲/۲۹)؛ در اینجا می‌توان به‌نحوه تقریر قرآن از مدیریت ملکه سبأ سخن گفت.

نمودار ۲- بخش انسانی هویت اسلامی زن

۷-۶- عناصر جنسیتی هویت زن

منظور از عناصر جنسیتی، آن است که از مختصات هویت، بیش‌تر در جنس زن دیده می‌شود. عنصر نخست، حجب و حیا و عفاف است که به تعبیر آیت‌الله خامنه‌ای، مهم‌ترین عنصر برای شخصیت زن شناخته شده است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۶/۷/۳۰) و در معنای سلامت نفس هر انسان می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۷/۲/۷). همین عنصر عفت، حضرت مریم (س) را بنا به آیه ۱۲ سوره تحریم، علی‌رغم وجود تهدیداتی که برای پاک‌دامنی ایشان وجود داشت، مثال اهل ایمان، اعم از زن و مرد کرده است: «وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ عَلَيْهَا مِنَ الْقَوَاتِينِ» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۳/۱/۳۰). البته «عفاف مخصوص زنان نیست؛ مردان هم باید عقیف باشند. منتها چون در جامعه، مرد به‌خاطر قدرت جسمانی و برتری جسمانی می‌تواند به زن ظلم کند و برخلاف تمایل زن رفتار نماید، روی عفت زن بیش‌تر تکیه و احتیاط شده است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۶/۷/۳۰). عنصر دوم، ظرافت است که تنها مربوط به ترکیب و ساختمان جسمانی نیست؛ بلکه ظرافت در فکر، اندیشه، تدبیر و دستگاه تصمیم‌گیری نیز مدنظر است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۲/۲۱).

به تعبیر دیگر ظرافت زن تنها به جنبه جسمی او تعلق ندارد؛ بلکه در ساختمان فکری و عصبی وی نیز وجود دارد و این موجب ظرافت در کارکرد هم می‌شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۲/۲۱).

کارکرد اصلی این عنصر در ظریف‌کاری‌ها و ریزه‌کاری‌های آفرینش و رشته‌رشته پروردن احساسات و عواطف بشر است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۴/۵/۵).

عنصر سوم، لطافت است که خود دو جنبه روحی و جسمی را دارا می‌باشد.^{۱۴} شایان ذکر است که در بیانات رسمی سایت آیت‌الله خامنه‌ای، کلیدواژه لطافت و لطیف بیش از ۱۵۰ بار در کلام ایشان استفاده شده است که اغلب با رقت و نورانیت هم‌نشین شده و با سختی و محکم بودن در تضاد است و عموماً به‌عنوان خصوصیات زنان، استعمال شده؛ اگرچه این عنصر، برای روح، هنر، شعر و حرفه پرستاری نیز در کلام آیت‌الله خامنه‌ای آمده است. چنان‌که ایشان بیان می‌کنند در وجود امام خمینی (ره) دو خصوصیت متضاد جمع شده بود: یکی صلابت، ایستادگی و شدت و دیگری لطافت، صفا و رقت (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۷/۳/۱۴).

به‌طریق دیگر، ترکیب ایمان برنده و لطافت، جمع اضدادی است که در نظرگاه ایشان، یک زن اسلامی نیز آن را دارا می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۲/۱).

عنصر چهارم، احساسات رقیق و عواطف جوشان است که در مقابل خشکی، قاطعیت و خشونت ترسیم می‌شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۰/۴/۶).

از این رو قضاوت، مرجعیت، (۱۳۶۰/۴/۶) دلآوری در جنگ، شمشیرزنی و سربازی در اسلام برای بانوان واجب نشده است؛ چون با طبیعت جسمی و نیز با عواطف آن‌ها سازگار نیست (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳۰).

در معنانشناسی عاطفه در کلام آیت‌الله خامنه‌ای می‌توان دریافت که عاطفه و عقل در کنار حماسه و عزت، دو عنصر از سه عنصر نهضت حسینی می‌باشد و تشیع از آن برای تداوم خود استفاده کرده است. تا آنجا که خود حضرت زینب (س) در جایی به‌صورت منطقی خطبه‌خوانی می‌کند و در جای دیگر مرثیه‌ای عاطفی و از روی محبت می‌سراید (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۴/۵/۱۱).

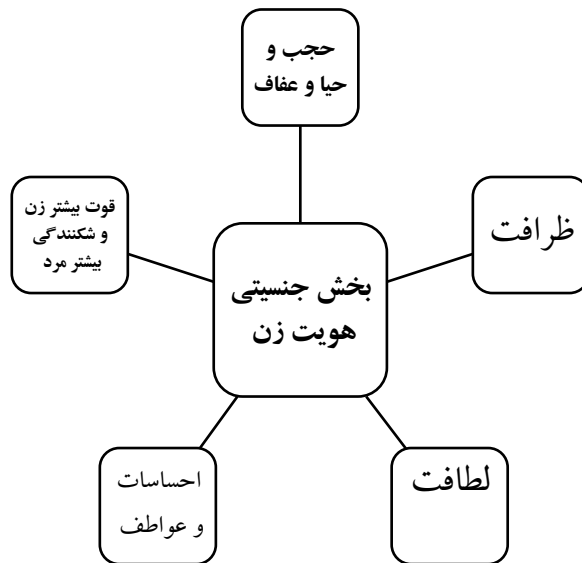
به تعبیر ایشان، عاطفه است که می‌تواند مسیر فهم، حرکت و جریان عقلی را هموار نماید (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۲/۱۱).

البته عاطفه‌ای که بر پایه منطق استوار است و نه عاطفه پوچ. عاطفه در کلام آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان بازوی اصلی مادری برای تربیت نسل محسوب می‌شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴).

زن به‌لحاظ عاطفی و روحی نیازمند تکیه‌گاهی شوهر است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۶/۷/۳۰).

عنصر پنجم، قوت بیشتر جنس زن و طبیعت خام‌تر مرد نسبت به زن و شکنندگی بیشتر تر اوست. در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای با وجود یکسان دانستن ظرفیت روحی و قدرت معنوی زن و مرد، در برخی بیانات آمده که در میان دو جنس، جنس قوی‌تر، زن است و طبیعت مرد خام‌تر و گاهی شکننده‌تر می‌باشد. «من همیشه به دوستان و خویشاوندان و زنان می‌گویم، برخلاف آنچه که معروف است در بین این دو جنس، آن جنس قوی‌تر، زن است. زن‌ها قوی‌تر از مردهایند. زن‌ها می‌توانند با تدبیر و با ظرافت، مرد را در دست خودشان بچرخانند؛ انسان، هم در تجربه این را مشاهده می‌کند، هم با قیاس‌های فکری و عقلی این را می‌تواند اثبات بکند. این واقعیتی است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۲/۲۱).

«طبیعت مرد، طبیعت خام‌تری نسبت به زن است و در میدان خاصی شکننده‌تر است و مرهم زخم او، فقط و فقط نوازش همسر می‌باشد» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۰/۱۰/۴).
از مصادیق قوت بیشتر جنس زن، مادران شهدا هستند که بعضاً از پدران شهدا قوی‌تر، مقاوم‌تر و استوارترند. (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۶/۲/۱۷)

نمودار ۳- بخش جنسیتی هویت اسلامی زن

۷-۷- آثار هویت‌سازی و هویت‌سوزی زن

پس از بررسی عناصر انسانی و جنسیتی هویت زن، آیت‌الله خامنه‌ای آثار بسیار درخشانی از هویت‌سازی زن برمی‌شمرند. یکی از مهم‌ترین این آثار در کلام ایشان عبارت است از: «زن با نقاط قوت زنانه خود که خدای متعال در وجود او به ودیعه گذاشته و مخصوص زن است، همراه با ایمان

عمیق، همراه با استقرار ناشی از اتکای به خداوند و همراه با عفت و پاک‌دامنی که فضای پیرامون او را نورانیت می‌بخشد، می‌تواند در جامعه یک نقش استثنایی این‌گونه ایفا کند. هیچ مردی قادر به ایفای چنین نقشی نیست. اگر زن با این خصوصیات در عالم وجود نبود، انسانیت معنا پیدا نمی‌کرد. این، معنای ارزش زن و تشخیص زن است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۴/۳/۲۵).

و اینجاست که می‌توان احتمال داد، در اندیشه قرآنی خود، ذیل آیه ۳۶ آل عمران «وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنثَى»، این تشبیه را تشبیه معکوس قلمداد نمی‌کنند؛ بلکه به این دلیل که حضرت مریم (س) با قوت‌های زنانه خود و در اوج طهارت و پاک‌دامنی می‌توانست در آن مقطع حساس، حرکتی انجام دهد که هیچ مردی امکان انجام آن را نداشت؛ پس تشبیه در اینجا تشبیه مستقیم است و این با اصول تفسیری هم‌خوان‌تر می‌باشد.

کارکرد مهم دیگر در بحث هویت‌بخشی اسلامی به زن، این است که «همه چیز در مقابل او کوچک می‌شود و قدرت او بر همه کارهای دیگر، برای او تأمین می‌گردد.» ضمن آنکه «در طبیعت الهی زن، آن‌چنان لطافت، زیبایی و گرمای محبتی وجود دارد که می‌تواند هم خود را و هم محیط پیرامون خود را - چه در داخل خانه، چه در هر محیطی که باشد - به طرف معنویت، پیشرفت و علو مقامات علمی و عملی سوق دهد و پیش ببرد» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۴/۳/۲۵) و اصلاً پیشگامان حرکت انسان‌ها به سمت معنویت، زن‌اند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳۰).

به کمک این مجسمه عاطفه که کدخدای خانواده است، می‌توان ارزش‌های معنوی را در خانواده و اجتماع گستراند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳۰).

بالعکس در جامعه‌ای که زن دچار هویت‌سوزی می‌شود، تربیت مردم در آن می‌لنگد و فضای معنوی - اخلاقی جامعه هم دچار اختلال است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳۰).

نتیجه‌گیری

در این مقاله به بحث هویت زن در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته شد؛ نکاتی که این مقاله را از دیگر نگاشت‌های موجود متمایز می‌کند، عبارت‌اند از:

۱- استخراج مبانی قرآنی و تفسیری اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در بحث زن: در اینجا آیاتی که مستقیم در بیانات آمده بود و نیز بخشی از آیاتی که به دلالت‌های گوناگون ناظر بر بحث بود، نشان داده شد.

۲- هویت زن در چند لایه فردی، خانوادگی و اجتماعی طبق بیانات تعریف گردید؛ و در ادامه، بخش فردی که زیربنای دو لایه دیگر است، مورد بررسی قرار گرفت. این لایه خود در دو سطح انسانی و جنسیتی ملاحظه شد؛ که این کارویژه مقاله حاضر است و هیچ پژوهش دیگری با چنین

دقت و جامعیتی به بخش هویت فردی زن و به‌خصوص خصوصیات جنسیتی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای نپرداخته است.

۳- از آنجاکه این مقاله برگرفته از یک کلان‌پروژه است و نسبت بین مسائل مختلف در مسأله زن در آن پروژه مورد لحاظ بوده؛ تلاش خاصی برای نشان دادن نگاه منظومه و تفکر سیستمی آیت‌الله خامنه‌ای داشته است؛ به طوری که در همین مقاله نسبت میان جنسیت و انسانیت و رابطه این دو با هویت خانوادگی و نیز هویت اجتماعی به‌طور کامل مشخص شد؛ و تعیین گردید که جنسیت در کارکردهای زندگی، مؤثر کامل است؛ پس هویت خانوادگی براساس آن تعریف می‌شود. اما جنسیت در نوع وظایف اجتماعی زن و مرد اغلب دخالت ندارد، بلکه بر نحوه اجرای این وظایف مداخله می‌کند.

۴- وجوه انسانی مشترک میان زن و مرد، اعم از کرامت، عزت، شرافت، شجاعت، قدرت رهبری، ظرفیت روحی و عقلانی است. از مصادیق شجاعت زن و ظرفیت روحی او در آیات قرآن، می‌توان به مبارزه حضرت آسیه (س) به‌منظور حق‌طلبی با همسرش فرعون اشاره کرد که آیت‌الله خامنه‌ای بارها از این شخصیت و هویت مستقل‌اش نام برده‌اند.

۵- به‌عنوان نکته پایانی مقاله، به‌صورت اجمالی به تمایز نگاه آیت‌الله خامنه‌ای با متفکران و مفسران اسلامی از ابتدای ظهور اسلام تاکنون پرداخته می‌شود؛ میزان تمایز این نگرش با اغلب مفسران تا قرن چهاردهم که به فزونی عقل مرد بر زن (به‌طورکلی) قائل‌اند، بسیار زیاد است. این مفسران، قوامیت را به‌معنای سلطه و حاکمیت مطلق مرد بر زن می‌گیرند و از این‌رو نگاه درجه‌دویی به زن در اندیشه آن‌ها دیده می‌شود.^{۱۵}

نگرش آیت‌الله خامنه‌ای با مفسران معاصر همچون علامه طباطبایی که در گام‌های نخست یعنی قائل شدن جایگاه والای انسانی برای زن همچون مردان و نگاه باکرامت و عزت، همسان می‌نماید؛ اما با دقت در تفاسیر علامه، زاویه نگاه ایشان در بحث فزونی عقل مرد نسبت به زن با اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای به‌چشم می‌خورد. «معلوم است که طایفه مردان به داشتن عقل نیرومندتر و ضعف عواطف، ممتاز از زنان‌اند و زنان به داشتن عقل کمتر و عواطف بیشتر ممتاز از مردان‌اند» (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۵۴۸/۴).

این نگرش حتی با متفکرانی مانند آیت‌الله مصباح‌یزدی نیز در بحث میزان عقل کمتر زن و عاطفه بیشتر او و تأثیر عاطفه در بهروری کمتر از عقل متفاوت است؛^{۱۶} چراکه آیت‌الله خامنه‌ای میزان عقل زن را کمتر از مرد نمی‌پندارند؛ و عاطفه را هموارساز مسیر عقل می‌دانند.

میزان تفاوت نگرش آیت‌الله خامنه‌ای با شهید مطهری و آیت‌الله جوای‌آملی در بحث هویت زن، اگرچه بسیار کمتر است، اما در جزئیات تفاوت‌هایی دیده می‌شود که مجال بررسی آن در این مقاله نیست.

اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای دنباله‌رو مکتب امام خمینی (ره) در بحث زن است که به تعبیر خود ایشان «به نظر من الان هم هرچه ما داریم پیش می‌رویم، ضرب دست امام است ... امام در زمینه زن هم همین جور بود. امام نقش زنان را فهمید؛ و آلا بودند بزرگانی از علما که ما با این‌ها بگومگو داشتیم که اصلاً زن‌ها در تظاهرات شرکت نکنند! آن‌ها می‌گفتند زن‌ها در تظاهرات شرکت نکنند. آن حصار محکمی که انسان به او تکیه می‌داد، خاطر جمع می‌شد تا بتواند در مقابل این جور نظراتی که از مراکز مهمی هم ارائه می‌گردید بایستد، حصار رأی امام، فکر امام و عزم امام بود» (۱۳۹۰/۱۰/۱۴).

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- تشبه مرد به زن
- ۲- منظور از تأکیدات کلامی در اینجا، واژه‌هایی است که دلالت بر تأکید مطلبی دارد.
- ۳- منظور ساختار دستوری و بلاغی، جمله‌هایی است که نوع ساختار آن ناظر بر تأکیدات خاص می‌باشد.
- ۴- دلالت مطابقی از اقسام دلالت لفظی و مقابل دلالت التزامی و تضمنی بوده و عبارت است از دلالت لفظ بر تمام معنای موضوع‌له خود، مانند: دلالت لفظ کتاب بر تمام معنای آن است؛ در نتیجه، هرگاه لفظ کتاب به‌کار برده شود، همه اجزای آن، چون ورق‌ها، جلد و... داخل در معنای آن است؛ چون لفظ و معنا با هم مطابقت دارند، به این دلالت، دلالت مطابقی یا تطابقی گفته می‌شود (سایت دانشنامه علوم اسلامی).
- ۵- دلالت تضمنی از انواع دلالت لفظی و مقابل دلالت مطابقی و التزامی بوده و عبارت است از دلالت لفظ بر بخشی از معنای موضوع‌له خود. به بیان دیگر، دلالت لفظ را بر جزء معنای خود دلالت تضمنی می‌نامند؛ مانند دلالت لفظ بیع بر تملیک، درحالی‌که بیع عبارت است از تملیک عین به‌عوض معلوم یا مانند دلالت انسان بر حیوان یا ناطق، درحالی‌که انسان به‌معنای حیوان ناطق است، یا مانند دلالت لفظ کتاب بر صفحه یا جلد آن.
- ۶- دلالت التزامی، از اقسام دلالت لفظی و مقابل دلالت مطابقی و تضمنی بوده و عبارت است از دلالت لفظ بر چیزی که خارج از معنای موضوع‌له آن قرار دارد؛ ولی در ذهن با آن ملازم است؛ یعنی هرگاه موضوع‌له در ذهن حاصل شود، آن امر خارج از آن نیز با آن پدید می‌آید؛ مانند دلالت سقف بر دیوار؛ زیرا هرگاه معنای سقف در ذهن حاصل شود، معنای دیوار نیز حاصل خواهد شد و نیز مانند دلالت مصنوع بر صانع و دلالت سه بر فرد بودن (دانشنامه علوم اسلامی).
- ۷- منظور از بافت و سیاق در اینجا این است که به‌عبارت قبل و بعد از گزاره کدگذاری شده توجه شود و کدگذاری با ملاحظه فضای حاکم بر ود گزاره در کنار گزاره‌های قبل و بعد باشد.
- ۸- «به یقین، مردان مسلمان و زنان مسلمان، مردان باایمان و زنان باایمان، مردان مطیع فرمان خدا و زنان مطیع فرمان خدا، مردان راست‌گو و زنان راست‌گو، مردان صابر و شکیبیا و زنان صابر و شکیبیا، مردان باخشوع و زنان باخشوع، مردان انفاق‌کننده و زنان انفاق‌کننده، مردان روزه‌دار و زنان روزه‌دار، مردان پاک‌دامن و زنان پاک‌دامن و مردانی که بسیار به یاد خدا هستند و زنانی که بسیار یاد خدا می‌کنند، خداوند برای همه آنان مغفرت و پاداش بزرگی فراهم ساخته است.»
- ۹- سوره مبارکه تحریم، آیه ۱۰.
- ۱۰- سوره مبارکه تحریم، آیه ۱۱.
- ۱۱- سوره مبارکه تحریم، آیه ۱۱.
- ۱۲- سوره مبارکه تحریم، آیه ۱۲.

۱۳- «یکی از شبهات رایج درباره عقل زن، مربوط به بحث ناقص العقل شمردن زنان در نهج البلاغه است. آیت‌الله خامنه‌ای در جلسه پرسش و پاسخ در مسجد ابوذر تهران، در دوران پیش از رهبری خود به این موضوع اشاره می‌فرماید: «اما آنی که گفتند زن ناقص العقل است، این نخواستند بگویند که زن خدای نکرده قوه ادراک ندارد، هرگز. بسیاری از زنان از بسیاری از مردان سطح شعور و درک‌شان به مراتب بالاتر است؛ نه یک ذره، دو ذره. من در تفسیر این جمله در نهج البلاغه یک بیانی کردم که این بعد هم منتشر شده است و شاید هم شماها بعضی‌تان دیده باشید. دو احتمال درباره این هست که یکی از این دو احتمال را من اینجا ذکر می‌کنم و آن این است که نظر امیرالمؤمنین در «هن ناقصات العقول [ان النساء ناقصات الايمان ناقص الحظوظ ناقص العقول/ ۱۲۸ نهج البلاغه/ خطبه ۸۰]» به طبیعت زن نیست، بلکه به زنی است که تحت تأثیر فرهنگ ستم‌آلود تمام طول تاریخ که نسبت به زنان این فرهنگ، همیشه توأم با ظلم و ستم بوده، ناقص بار آمده. در زمان امیرالمؤمنین زن در همه جوامع بشری، نه فقط در میان عرب‌ها، مظلوم بود. نه می‌گذاشتند درس بخواند، نه می‌گذاشتند در اجتماع وارد بشود و در مسائل سیاسی تبحر پیدا کند. نه ممکن بود در میدان‌های...» [انفجار بمب] (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۰/۴/۶).

۱۴- «در نگاه اسلامی [خصوصیت زنانگی زن که همه احساسات و خواسته‌های او براساس این خصوصیت زنانگی است، حفظ شده است. با این چشم باید به این موجود دارای لطافت‌های روحی و جسمی نگاه کرد] (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳۰).

۱۵- پیشنهاد مطالعه مقاله (نکونام، جعفر؛ صفی‌خانی، فرنگیس و نجفی، محمدجواد (۱۳۹۷)، سیر تاریخی آرای مفسران درباره مفهوم «فَوَامُونَ»، پژوهش‌های تفسیر تطبیقی) داده می‌شود.

منابع

فارسی

۱. قرآن کریم
۲. آقاجانی، نصراله (۱۳۸۸)، چالش فمینیسم با عدالت جنسیتی، مطالعات راهبردی زنان.
۳. احمدی‌پور، علی (۱۴۰۲)، بررسی جایگاه روان‌شناختی زن در اسلام و تمدن غرب بر اساس منظومه فکری مقام معظم رهبری، روان‌شناسی فرهنگی زن.
۴. بانکی‌پورفرد، امیرحسین (۱۳۹۲)، نقش و رسالت زن، تهران: انقلاب اسلامی.
۵. بزرگخو، ندا و همکاران (۱۳۹۹)، «مؤلفه‌های فردی و اجتماعی در الگوسازی زن تراز اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری»، مطالعات تربیتی روان‌شناختی خانواده.
۶. پورمحمدی، محبوبه و قوام، حامد (۱۴۰۱)، «فرایند تربیت دختران در جهت پذیرش نقش‌های جنسیتی در نظام تربیت مدرسه‌ای با نگاهی به آراء و اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای»، فصلنامه پژوهش در آموزش و تربیت اسلامی.
۷. خادمی، عاطفه و همکاران (۱۳۹۸)، «مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای)»، زن در توسعه و سیاست.
۸. خاک‌رنگین، علی و همکاران (۱۴۰۱)، زنان پیشرو: زنان الگو در بیان و اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، چاپ اول، تهران: پرناک.
۹. خسروپناه، عبدالحسین و همکاران (۱۳۹۶)، منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (نظام بینشی، منشی و کنشی)، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۰. دانش، اسماعیل (۱۳۹۸)، «نقش حجاب در فعالیت‌های اجتماعی زن در اندیشه مقام معظم رهبری»، دوفصلنامه در مسیر استنباط، د ۹، شماره ۱.
۱۱. دفتر خواهران کانون دانش‌پژوهان نخبه (۱۴۰۰)، مطالبات رهبری از بانوان: وظایف و مسئولیت‌های بانوان از منظر مقام معظم رهبری، چاپ اول، تهران: تراث.
۱۲. رحیمی، مریم و همکاران (۱۳۹۷)، «سیره‌پژوهی شهیده زینب‌کمایی؛ مبتنی بر شاخصه‌های زن انقلابی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای»، مطالعات پژوهشی زنان با رویکرد اسلامی، شماره ۹.
۱۳. سعیدیان جزئی، مریم و همکاران (۱۳۹۳)، «تحلیل نسبت زن و آزادی در اسلام در مقایسه با غرب، براساس آراء آیت‌الله خامنه‌ای»، پژوهش‌نامه حکمت اهل‌البیت (ع)، سال دوم، شماره دوم.
۱۴. سیمبر، رضا و همکاران (۱۳۹۷)، «جایگاه زنان در گفتمان رهبران انقلاب اسلامی»، فصلنامه زن و جامعه، سال نهم، شماره دوم.
۱۵. شیرخانی، علی و همکاران (۱۳۹۸)، «نقش زنان در تقویت قدرت نرم از دیدگاه امام خامنه‌ای با تأکید بر مؤلفه‌های اجتماعی»، آفاق امنیت.
۱۶. عابدی‌جعفری، حسن و همکاران (۱۳۹۰)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، اندیشه مدیریت راهبردی، شماره دوم.
۱۷. کربلایی‌نظر، محسن (۱۳۹۰)، زن و بازیابی هویت حقیقی، تهران: انقلاب اسلامی.

۱۸. کریمی‌نیا، محمدمهدی و همکاران (۱۴۰۰)، بازکاوی تطبیقی جایگاه زن در اندیشه امام خمینی و مقام معظم رهبری، پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی.
۱۹. لولا‌آور، منصوره و همکاران (۱۳۹۳)، «واکاوی نقش اجتماعی زن از منظر آیت‌الله خامنه‌ای»، نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، د ۴، شماره اول و ششم.
۲۰. ناطقی، راضیه (۱۳۹۷)، «شاخصه‌های سیاسی «زن مسلمان انقلابی» از دیدگاه امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای»، مطالعات پژوهشی زنان با رویکرد اسلامی، شماره نهم.
۲۱. نکونام، جعفر؛ صفی‌خانی، فرنگیس و نجفی، محمدجواد (۱۳۹۷)، سیر تاریخی آرای مفسران درباره مفهوم «قَوَّامُونَ»، پژوهش‌های تفسیر تطبیقی.
۲۲. مبینی مقدس، مجید و همکاران (۱۳۹۹)، «الگوی تحلیلی فعالیت اجتماعی زنان در انقلاب اسلامی با تأکید بر دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای»، دانش سیاسی، شماره دوم.
۲۳. مؤسسه فرهنگی حدیث لوح و قلم (۱۴۰۱)، حقیقت عظیم مجموعه بیانات آیت‌الله خامنه‌ای درباره حضرت زهرا علیهاسلام، انتشارات انقلاب اسلامی.
۲۴. هدایت‌نیا، فرج‌الله (۱۳۹۵)، الگوی سوم (الگوی رفتاری زن در خانواده و در جامعه)، تهران: لشکر فرشتگان.

انگلیسی

1. Braun, V, & Clarke, C (2006), Using thematic analysis in psychology. Edward Arnold (Publishers) Ltd.

سایت‌ها

۱. سایت Khamenei.ir، دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

